

Lunds universitet
Historiska institutionen
HIS KOI
Seminarieledare: Eva Helen Ulvros
Handledare: Victor Pressfeldt
Seminarium: 3 juni kl. 13.15 i rum A127

LUNDS
UNIVERSITET

Arvid Fredborg som nyliberal

Institut d'Études Politiques, International Freedom Academy och Mont Pèlerin Society

Joakim Bröms

Abstract

From the late 1950's onwards the conservative Swedish journalist Arvid Fredborg was a member of several neoliberal networks. Apart from being an active member of Mont Pèlerin Society he played a crucial part in the founding of two other neoliberal organisations: Institut d'Études Politiques and International Freedom Academy. The latter two has so far not been subject to historical research in Sweden. Based on documents in Fredborgs private archive at Uppsala University library, which has recently been made available for research, this bachelors thesis outlines his activities as a neoliberal activist and discusses the ideological relationship between conservatism and neoliberalism. The study draws three main conclusions. Firstly, that Fredborg was an important actor in the creation and maintenance of transnational neoliberal networks. Secondly, that neoliberalism and conservatism share a critical stance towards both democracy and the welfare state. Thirdly, it suggests that neoliberals, contrary to what has frequently been claimed, do not necessarily subscribe to a negative concept of liberty. All these areas require further research.

Keywords: Arvid Fredborg, Institut d'Études Politiques, International Freedom Academy, Mont Pèlerin Society, neoliberalism, conservatism

Omslagsfoto:

Detalj från omslaget till *Sozialismus kontra Fortschritt: der Fall Schweden* av Erik Anners, utgiven av International Freedom Academy 1965. Kungliga bibliotekets samlingar.

Innehåll

1. Inledning	1
1.1 Syfte och frågeställningar	3
1.2 Litteraturstudie – material och tillvägagångssätt	3
1.3 Arkivstudie – material och avgränsningar	5
1.3.1 Teoretiska och metodologiska utgångspunkter	6
1.3.2 Utanför offentlighetens ljus	7
2. Konservatism och nyliberalism	9
2.1 Konservatismen – ständigt i rörelse	9
2.2 Nyliberalismen – frihet på marknadens villkor	14
2.2.1 Frihet – inte något helt negativt	18
2.2.2 Demokratin som problem	21
2.3 Gammal konservatism och ny liberalism	23
3. Arvid Fredborg	25
3.1 Monarkist och nationalist	25
3.2 Gynnsamma nätverk	28
3.3 En nyliberal organisatör	30
3.4 Högerns utsatta position	32
3.5 Nyliberalismen som försvann.....	36
3.6 In i rörelsens centrum	37
3.7 Exklusiva herrklubbar	41
3.8 I konservatismens tjänst	44
4. Sammanfattande slutsatser	46
Källförteckning	49

Appendix

Arvid Fredborg i Mont Pèlerin Society

Medlemsmatris INFRA och Institut d'Études Politiques

1. Inledning

Som talesperson för en tradition av skepticism från Oakeshott till Hume identifierar den konservative begränsad regeringsmakt som vidden av hans lära, rättsstaten som den enda nödvändiga förutsättningen för strävan efter lycka.¹

Dokumentärserien *Tory! Tory! Tory!* lyfter fram några av de tänkare och ideologer som lade grunden till den form av konservatism som slog igenom i Storbritannien på 1980-talet under premiärminister Margaret Thatchers ledning. Ekonomen Friedrich Hayek och den framgångsrike kycklingfarmaren Antony Fisher var två centrala karaktärer i detta sammanhang. Hayek grundade Mont Pèlerin Society 1947 och knappt ett decennium senare startade Fisher Institute of Economic Affairs på Hayeks inrådan. På olika sätt skulle de två herrarna bidra till den formliga explosion av marknadsliberala tankesmedjor som ägde rum under andra halvan av 1900-talet med tyngdpunkt i Västeuropa och Nordamerika.² I samband med sällskapetets 50-årsjubileum uppmärksammade medlemmen Greg Lindsay att *The Sunday Times* tidigare hade beskrivit Hayek och Mont Pèlerin Society som 1900-talets motsvarighet till Karl Marx och den första internationalen.³

Under senare år har flera historiska och idéhistoriska studier framhållit just Mont Pèlerin Society som ett nav för framväxten av en transatlantisk nyliberalism under decennierna efter andra världskriget. Vissa har uppmärksammat de inflytelserika ekonomer som har funnit sin hemvist i denna internationella sammanslutning av intellektuella. Bland de mer namnkunniga återfinns exempelvis Riksbankspristagarna Milton Friedman och James Buchanan. Åter andra har uppmärksammat inflytandet från tyska nyliberaler som Röpke och Rüstow.⁴ Sverige framstår i dessa sammanhang som en perifer

1 "Channeling a tradition of skepticism from Oakeshott to Hume, the conservative identifies limited government as the extent of his faith, the rule of law his one requirement for the pursuit of happiness." ur Corey Robin, *The Reactionary Mind: Conservatism from Edmund Burke to Sarah Palin*, Oxford 2011, s. 218. Samtliga översättningar från engelska original är mina egna.

2 BBC Four *Tory! Tory! Tory!* 2006, producent: Sam Collins.

3 Greg Lindsay, "Threats to Freedom Then and Now" i *Policy Magazine* vol 13 nr 1 1997, s. 20.

4 Daniel Stedman Jones, *Masters of the universe: Hayek, Friedman, and the birth of neoliberal politics*, Woodstock 2012; Philip Mirowski & Dieter Plehwe (red), *The Road From Mont Pelerin: The Making of the Neoliberal Thought Collective*, London 2015; Pierre Dardot & Christian Laval, *The New Way of the World: On Neo-Liberal Society*, London 2013; Werner Bonefeld, "Adam Smith and Ordoliberalism: On the Political Form of Market Liberty", *Review of International Studies*, 2013, s. 233-250. Stefan Kolev, "F. A. Hayek as an ordo-liberal", *HWI Research Paper*, No. 5-11, 2010.

utpost. Men det betyder inte nödvändigtvis att svenska aktörer inte spelade någon roll i utvecklingen av vad som skulle kunna beskrivas som en borgerlig international.

En av de flitigaste deltagarna vid de möten som Mont Pèlerin Society arrangerade var den svenske journalisten Arvid Fredborg.⁵ Likväl finns nästintill ingen forskning om hans medverkan och inflytande i de ideologiska nätverk som etablerades i Europa under efterkrigstiden, men den förefaller ha varit betydande. I början av 1960-talet lär den brittiske parlamentsledamoten Sir Geoffrey Rippon ha sagt att Fredborg skulle "gå till historien som den konservative Karl Marx"⁶ – vilket tillsammans med ovan nämnda jämförelse med samme man antyder att konservativa inte bara är intensivt medvetna om sina ideologiska motståndare utan dessutom tidvis har begagnat sig av deras referensramar. Även om denna profetia, ännu 20 år efter Fredborgs bortgång, inte har slagit in ger det en fingervisning om att han åtminstone av sina likar uppfattades som en betydelsefull aktör. Under ett par decennier efter andra världskriget var han drivande i arbetet med att upprätta flera överlappande internationella nätverk. I en brevväxling med den finländske politikern Victor Procopé, angående medlemsrekrytering till en av dessa organisationer, föreföll Fredborg vara långt ifrån någon marginell karaktär. Procopé inledde sitt brev på följande vis:

Broder Arvid.

Det är tråkigt att bara ha dåliga nyheter att komma med, i all synnerhet som jag till fullo förstår vilken liten kugge min sektor och mitt land är i det stora, världsomspännande maskineri, där Du på ett så eminent sätt är maskinchefen.⁷

Maskinchefen i ett världsomspännande maskineri, den konservative Karl Marx. Även om det kan onekligen kan finnas ett element av artig överdrift i dessa omdömen från vänner visar det rika källmaterialet att Fredborg åtnjöt sina meningsfränders respekt för sitt djupa engagemang för frågor kring ekonomisk frihet och kamp mot "kollektivism" och totalitära ideologier.

5 Dieter Plehwe & Katja Walther, "In the Shadows of Hayek and Friedman: Quantitative Analysis as an Exploratory Instrument in Socio-Historic Network Research" i *Re-Inventing Western Civilisation: Transnational Reconstructions of Liberalism in Europe in the Twentieth Century*, Hagen Schulz-Forberg & Niklas Olsen (red), Newcastle upon Tyne 2014, s. 58-60.

6 "Geoffrey anser (eller rättare sagt nytrar mig med att säga det) att jag kommer att gå till historien som den konservative Karl Marx." Brev till Finn Andreen 6 april 1962 i *AFEP* | B61-62 (se Källförteckning för en lista över förkortningar).

7 Brev från Victor Procopé 20 januari 1961 i *Brev mm 1961-1962* i *AFEP*. Procopé anges som korresponderande medlem i Institut d'Etudes Politiques i Fredborgs utkast till institutets historia "Provisorisk text till institutets historia" odaterad i *AFEP* | *CEDI IEP*.

1.1 Syfte och frågeställningar

Sedan 1980-talet har nyliberala idéer fått genomslag i Sverige. Hur denna process gick till och vilka nätverk som var inblandade är en del av nutidshistorien som skulle behöva mer uppmärksamhet. När jag stötte på Arvid Fredborgs namn i samband med det möte som Mont Pèlerin Society höll i Chile 1981 fick jag en indikation om att nyliberalismens rottrådar troligen gick djupare ner i svensk mylla än jag tidigare hade anat.

Syftet med föreliggande arbete är tvåfaldigt. För det första vill jag undersöka Arvid Fredborgs medverkan i Mont Pèlerin Society och hans engagemang i den nyliberala rörelsen. För det andra vill jag försöka förstå varför han som konservativ monarkist valde att engagera sig inom en organisation med liberala förtecken. Min utgångspunkt är att en politiskt medveten aktivist som Fredborg inte skulle ha anslutit sig ett sällskap där han kände sig som en främling i ideologiskt hänseende. Detta innebär att jag behöver undersöka nyliberalismens relation till konservativ tradition för att utröna i vad mån det finns beröringspunkter mellan de båda, och i sådana fall deras karaktär.

De konkreta frågeställningar som jag försöker besvara är således:

1. Finns det beröringspunkter mellan nyliberalism och konservatism? I sådana fall: Vilka?
2. Hur yttrade sig Fredborgs engagemang i Mont Pèlerin Society? Var han även aktiv inom andra nyliberala organisationer? I sådan fall: Vilken/vilka och vad intog han för roll i dessa sammanhang?

De två frågorna behandlas separat i kapitel 2 respektive 3 men utgör ändå en integrerad helhet då den inledande teoretiska analysen av begreppsparet konservatism och nyliberalism lägger grunden för den fortsatta undersökningen av Fredborg som nyliberal.

1.2 Litteraturstudie – material och tillvägagångssätt

Uppsatsens inledande teoridel (kapitel 2) består av en begreppsanalytisk undersökning. Utifrån statsvetenskaplig och idéhistorisk och historisk litteratur har jag försökt skissera grunddragen i konservatism och nyliberalism, med extra uppmärksamhet på den sistnämnda rörelsens syn på *frihet* och *demokrati* då dessa två begrepp sammanfattar de värden som nyliberalismen utgav sig för att försvara mot totalitära tendenser i samtiden. Därefter sammanfattar jag mina slutsatser om relationen mellan ideologierna.

Forskning kring nyliberalismen är omfattande och jag har i huvudsak begränsat mig till forskningsantologierna *The Road From Mont Pelerin* (Mirowski & Plehwe (red)

2009, nyutgåva 2015) och *Re-inventing Western Civilisation* (Schulz-Forberg & Olsen⁸ (red) 2014), samt monografierna *Masters of the universe* (Stedman Jones, 2012), *The New Way of the World* (Dardot & Laval, 2013) och *Never Let a Serious Crisis Go to Waste* (Mirowski, 2013). Alla dessa verk har under senare år bidragit till att fördjupa förståelsen av såväl nyliberalismens teoretiska grundvalar som de praktiska konsekvenserna av dess politiska program. De historiker och samhällsvetare som har bidragit till antologierna ligger i forskningsfronten inom sina respektive specialområden.

Med avseende på konservatismen har jag utgått från *The Reactionary Mind* (2011) och andra texter av statsvetaren Corey Robin där han utmanar traditionella föreställningar om konservatismen utifrån en närläsning av ideologins tongivande tänkare. Därutöver har jag använt texter av traditionens anfader Edmund Burke, samt skrifter av några av dess moderna representanter.

Isaiah Berlins ”Två frihetsbegrepp” i *Essäer om frihet* (1958, svensk utgåva 2011) och Quentin Skinners *Liberty before Liberalism* (1998), föreläsningen ”A Third Concept of Liberty” (2001) respektive *Hobbes and Republican Liberty* (2008) har varit utgångspunkten för mina resonemang kring det för nyliberalismen centrala konceptet frihet.

Av utrymmesskäl har Friedrich Hayeks två verk *Frihetens grundvalar* (1960, svensk nyutgåva 2015) samt de tre volymerna *Law, Legislation and Liberty* (1973, 1976 respektive 1979) i huvudsak fått representera nyliberal ideologi. Jag är väl medveten om att rörelsen inte går att reducera till Hayek allena, men som ledande företrädare och initiativtagare till Mont Pèlerin Society är han central i ovan nämnda litteratur om nyliberalismen och får därmed anses vara en god representant. Anledningen till att jag inte enbart har förlitat mig på sekundärlitteratur om Hayek är att jag har velat göra en självständig bedömning av honom som nyliberal portalfigur, hans teorier och resonemang, för att inte vara helt i händerna på vad andra har skrivit om honom. I synnerhet som hans oeuvre är föremål för många olika och delvis motstridiga tolkningar.⁹

Samspelet mellan en komplex politisk-filosofisk rörelse som nyliberalismen och en av de stora politiska ideologierna är givetvis ett enormt ämne och bortom ramarna för en C-uppsats, men det har ändå varit nödvändigt att företa en preliminär studie för att försöka förstå varför en konservativ som Arvid Fredborg var involverad i nyliberalismens ambition att förnya liberalismen. Resultaten kan möjligen peka på förhållanden som förtjänar mer uppmärksamhet framöver.

8 Niklas Olsen vid Köpenhamns universitet, Dieter Plehwe vid WZB Berlin Social Science Center och Quentin Skinner vid Queen Mary universitetet i London har alla varit ytterst hjälpsamma.

9 Jämför Johan Norbergs Hayek med kapitel 2. ”Johan Norberg: Förstå Wikipedia genom Hayek”, Svenska Dagbladet, 20 mars 2015, www.svd.se/forsta-wikipedia-genom-hayek (åtkomst 17 maj 2016).

1.3 Arkivstudie – material och avgränsningar

Vid Uppsala universitetsbibliotek Carolina Rediviva finns nära nog 20 hyllmeter med kartonger, kapslar och pärmar i privatarkivet *Arvid Fredborg: Efterlämnade papper*. Det upprättades 1997 men var helt stängt för utomstående under 18 års tid. Först hösten 2015 blev det tillgängligt för forskningsändamål.¹⁰ Det är med utgångspunkt i detta voluminösa material som jag har försökt leta fram de dokumentsamlingar som har kunnat belysa Fredborg som internationell aktivist och nyliberal organisatör.

I första hand har jag använt tre knytkapslar varav två märkta "INFRA" och den tredje "Mont Pèlerin Society, CEDI, diverse". Jag valde initialt ut dessa kapslar då de på sökportalen *Alvin* ingick i samma dokumentsamling och jag specifikt var ute efter att belägga och belysa Fredborgs medverkan i Mont Pèlerin Society. Utifrån den information jag fick fram breddade jag sökningen till korrespondens och dagböcker som eventuellt skulle kunna fylla igen luckor i materialet eller ge vidare kunskap om specifika episoder och processer. Jag har begränsat mina arkivstudier till material som direkt anknyter till Fredborgs engagemang i den nyliberala rörelsen, antingen då han själv refererar till en organisation som "nyliberal", eller då det aktuella sammanhanget betraktas som nyliberalt inom etablerad forskning. Här måste jag understryka att det fortfarande finns gott om handlingar i arkivet från relevanta perioder som jag varken har haft tid eller möjlighet¹¹ att gå igenom inom ramarna för denna uppsats, varför den är att betrakta som en preliminär studie; ett förarbete inför framtida forskning.

Den andra delen av min undersökning (kapitel 3) bygger huvudsakligen på dagboksanteckningar, korrespondens, protokoll och andra dokument ur Fredborgs privatarkiv. Detta arbete har varit behäftat med flera problem. För det första är arkivet fortfarande i samma skick som då det upprättades för snart två decennier sedan vilket innebär att handlingarna bara delvis är ordnade på ett strukturerat sätt. Exempelvis förekommer korrespondensen uppdelad i kronologisk ordning, eller sorterad i bokstavsordning på efternamn, eller utspridd i tematiska kapslar, eller i pappersbuntar med blandat innehåll, vilket gör att det är svårt att få överblick över samlingarna. I vissa fall saknar breven tydliga uppgifter om avsändare och/eller mottagare. Ibland har ledtrådar i innehållet – referenser till andra händelser, möten eller beslut som förekommer på annat håll i käll-

¹⁰ Arkivet öppnades 8 oktober 2015 för forskare med tillstånd från kulturhistoriska avdelningen vid Carolina rediviva. Muntlig uppgift från personalen vid Handskiftsavdelningen, 8 februari 2016.

¹¹ Även om merparten av dokumenten är skrivna på svenska eller engelska förekommer det en mängd andra språk i samlingarna, bland andra tyska, franska, spanska och ungerska. Då mina användbara språkkunskaper utöver svenska är begränsade till engelska och spanska har jag inte kunnat nyttja dokumenten i arkivet till fullo hittills.

materialet – gjort det möjligt att sluta sig till vilka de inblandade parterna är, i andra fall har jag varit tvungen att låta bli att använda uppgifterna då sammanhanget har varit alltför osäkert. Efter att ha gått igenom stora mängder dokument (jag har studerat omkring 500 sidor närmare och ytterligare 1000 sidor mer översiktligt) har jag successivt blivit mer bekant med materialet. Vad den kryptiska beteckningen ”The Club”, som bland annat förekom i ett tal av Fredborg, egentligen syftade på blev klart först sedan jag hade gått igenom dokument rörande bildandet av olika sammanslutningar i jakt på referenser till klubbar och klubborganisation, samt korsvis kontrollerat det namn som förekom i talet med respektive organisations medlemslistor. Efter åtskilligt letande stod det klart att ”The Club” refererade till Institut d’Études Politiques. En av de organisationer som jag tar upp i kapitel 3.

1.3.1 Teoretiska och metodologiska utgångspunkter

Utöver praktiska utmaningar med att bringa reda i den digra skörden av dokument har materialet dessutom ställt mig inför källkritiska problem. I vad mån går det att lita på uppgifterna? Överhuvudtaget har jag undvikit att använda arkivmaterialet som källor med sanningsanspråk på vad som faktiskt hände i omvärlden under den aktuella perioden. Däremot ger det insyn i hur Fredborg och hans meningsfränder resonerade, vilka problem de uppfattade att de stod inför och hur de agerade i relation till dessa upplevda förhållanden. Som källor till hur ett konservativt intellekt som Fredborg betraktade sin samtid är hans dagböcker och korrespondens ovärderliga. Samtidigt utgör materialet ur källkritiskt hänseende *berättelser* eftersom all relevant information i dokumenten, oavsett om det rör sig om protokoll eller Fredborgs egna dagboksanteckningar och reflektioner, refererar till skeenden eller förhållanden i omvärlden. Detta innebär att sammanhanget är avgörande för att förstå vad de olika dokumenten handlar om och berättar om den tid då de nedtecknades.¹² Av denna anledning är det den sammantagna bilden av arkivmaterialet *i relation* till den historiska förståelsen av den nyliberala rörelsen som förhoppningsvis gör det möjligt att komma fram till ”*giltiga* påståenden”¹³ om vad som har ägt rum.

I min analys av materialet i arkivet har jag varit influerad av Quentin Skinners teoretiska och metodologiska resonemang angående textanalys där han argumenterar för ett synsätt där historiska texter utgör språkhandlingar, det vill säga inlägg i pågående samtal. Utifrån detta synsätt argumenterar han för att historikern behöver veta tillräckligt mycket om de sammanhang som texten anspelar på och de referenser som den gör

¹² Arne Jarrick, ”Källkritiken måste uppdateras för att inte reduceras till kvarleva” i *Historisk Tidskrift*, 125:2, 2005, s. 228-230.

¹³ Rolf Torstendahl, ”Källkritik, metod och vetenskap” i *Historisk Tidskrift*, 125:2, 2005, s. 212-213, citatet s. 213, kursiv i original.

bruk av för att förstå vad den var tänkt att *göra* och därmed vad upphovsmannen/kvinnan hade för *avsikt* med sitt yttrande. Skinners har med en smärre överdrift sammanfattat sin metod med följande ord: "Det finns inget substitut för allvetande".¹⁴ Det är givetvis ouppnåeligt, men vad han syftar på är att kunskaper om kontexten är avgörande för att uppnå historisk *förståelse*. Min utgångspunkt är att historiker som studerar intellektuella rörelser och ideologier inte arbetar med att komma fram till sanna utsagor utan snarare producerar tolkningar som utifrån källmaterialet ger en trovärdig beskrivning av vad de inblandade var ute efter; deras avsikter och intentioner. De tolkningar och samband jag lyfter fram har således inte med nödvändighet någon koppling till vad Fredborg och hans förtrogna *innerst inne tänkte* eller huruvida deras utsagor var "sanna" eller inte. Däremot är min ambition att de ska vara rimliga och *giltiga*.

För uppsatsens vidkommande innebär ovan förda resonemang att jag för att kunna börja dechiffrera och därmed förstå texterna i arkivet har behövt fördjupa mig i såväl konservativ ideologi som den nyliberala rörelse som många av arkivdokumenten refererar till. Inte minst för att förstå språkbruket och därmed användningen av mångtydiga begrepp som exempelvis demokrati och frihet. Litteraturstudierna har således varit en nödvändig förutsättning för att jag ska kunna sätta mig in och ge en trovärdig beskrivning av hur Fredborg och hans meningsfränder upplevde sin omvärld och vad de sökte uppnå med sina aktiviteter. I detta avseende är kapitel 2 inte bara en begreppsanalys utan också nyckeln till kapitel 3.

1.3.2 Utanför offentlighetens ljus

Två av de organisationer där Fredborg var inblandad, Institut d'Études Politiques och International Freedom Academy, är mig veterligen inte omskrivna i svensk forskningslitteratur om nyliberalismen. Även internationellt är informationen om dem är ytterst sparsmakad. Ett undantag är monografin *Die Internationale der Konservativen* (2014) av Johannes Großmann som uppmärksammar både Institut d'Études Politiques och International Freedom Academy. Hans forskning bekräftar Fredborgs betydelsefulla roll i dessa sammanhang. Boken är dock inte tillgänglig vid svenska universitetsbibliotek¹⁵. Uppsatsens skildring av ovan nämnda organisationer är i huvudsak baserad på inter-

14 Quentin Skinner, "Belief, Truth and Interpretation" föredrag vid konferensen *Ideengeschichte, Traditionen und Perspektiven* vid Ruhr University Bochum 18 november 2014. <https://youtu.be/VJYsTJt8vxg> (åtkomst 17 maj 2016), minut 4.42-27.50, "There is no substitute for omniscience." minut 29.18-29.21.

15 Professor Johannes Grossmann vid universitetet i Tübingen var mycket behjälplig och skickade ett utdrag ur sin bok där han framför allt behandlar Institut d'Études Politiques utförligt. Jag refererar dock ytterst sparsamt till hans monografi då jag fick tillgång till kapitlet i slutet av april och jag därför inte har haft möjlighet att inkorporera hans resultat i min egen studie på ett genomtänkt sätt.

na dokument ur Fredborgs arkiv. Det hade varit önskvärt om uppgifterna hade kunnat bekräftas av externa källor, men på grund av sammanslutningarnas hemlighetsfulla karaktär har detta inte varit en framkomlig väg. De har undvikit såväl offentliga sammanhang som offentlig insyn. Ett förhållande som för övrigt är en gemensam nämnare för alla de organisationer där Fredborg var aktiv: De ville verka, men inte synas. Detta återspeglas i att åtskilliga dokument är markerade som strikt konfidentiella, eller endast för Arvid Fredborg. Det sistnämnda antyder hans central roll i sammanhanget.

2. Konservatism och nyliberalism

För uppsatsens syfte är konservatism och nyliberalism centrala begrepp. Jag ska här försöka sätta ramarna för den fortsatta undersökningen om Fredborg som nyliberal genom att uppmärksamma några grunddrag i dessa tanketraditioner. Avsikten är inte att erbjuda någon heltäckande definition av dessa begrepp och förklara vad de *egentligen* betyder eftersom ett sådant projekt onekligen skulle vara såväl tidskrävande som i grunden utsiktslöst då båda ideologierna är mångfacetterade och föränderliga traditioner som inom sig rymmer en mångfald av perspektiv, förhållningssätt och politiska förslag. Samtidigt finns det något som håller var och en av dem samman och hindrar dem från att upplösas i ett konturlöst dis. Ambitionen med detta kapitel är att försöka lyfta fram några av de värden och visioner, de sammanhållande intellektuella kraftfält som besjälar respektive ideologi och sporrar dess anhängare till handling.

Utöver denna ideologiska motivskiss kommer jag i kapitlets avslutande avsnitt ägna särskild uppmärksamhet åt nyliberalismens syn på frihet respektive demokrati. Anledningen är att nyliberalerna redan från första början presenterade sina politiska och ekonomiska förslag som liberala försök att rädda såväl frihet som demokrati undan de totalitära tendenser som de upplevde genomsyrade det moderna massamhället.

2.1 Konservatismen – ständigt i rörelse

Låt oss först vända blickarna mot den ideologi som Arvid Fredborg själv bekände sig till: konservatismen. En vanligt förekommande nidsbild framställer oförtjänt konservatismen som en ideologisk dinosaurie som vaggar av och an i historiens träsk oförmögen att anpassa sig till förändringens vindar.¹⁶ Om absolut nödvändigt kan den vidgå välmotiverade och försiktiga genomförda förändringar. Men helst ska saker och ting förbli som de alltid har varit. Sedvänjor, kristendom, monarki och nation får representera längtan efter fasta värden; något beständigt att klamra sig fast vid. Även vetenskaplig litteratur återkommer till variationer på detta tema i jakten på konservatismens kärna.¹⁷

Genom historien har emellertid konservativa tid efter annan varit benägna att före-

16 Nyliberalen Alexander Rüstow betraktade Ludwig von Mises och Friedrich Hayek (mer om dem nedan) som ideologiska dinosaurier när han i ett brev till Wilhelm Röpke skrev att de hörde hemma i spritlösning på ett museum. Se François Denord, "French Neoliberalism and Its Divisions: From the Colloque Walter Lippmann to the Fifth Republic" i *The Road From Mont Pelerin: The Making of the Neoliberal Thought Collective*, London 2015, s.49.

17 Se exempelvis Stig-Björn Ljunggren, *Folkhemskapitalismen: Högers programutveckling under efterkrigstiden*, Stockholm 1992, s. 29-36; Torbjörn Nilsson, *Mellan arv och utopi: Moderata vägval under hundra år, 1904-2004*, Stockholm 2004, s. 29.

språka tämligen radikala förändringar och hastiga brott med rådande ordning i syfte att omintetgöra arrangemang som de har funnit stötande eller rent av avskyvärda. Varken Margaret Thatcher, Ronald Reagan eller Fredrik Reinfeldt genomförde försiktiga förändringar under sina respektive mandatperioder eller önskade bevara det existerande. Långt ifrån bromsklossar var de tvärtom härolder för en radikal nyordning. Moderaternas tidigare partisekreterare och en av strategierna bakom partiets förnyelse under Reinfeldts ledning, Per Schlingmann, sammanfattade för några år sedan, möjligtvis oavsiktligt, konservatismens credo i titeln på sitt managementepos: *Stå aldrig still!*

Långt ifrån några passiva förvaltare besjälade av en inbunden omsorg om det flutna eller organiserade vårdare av kulturminnen har konservativa tänkare och politiker alltid haft blicken riktad mot framtiden och varit intensivt medvetna om att alla deras ansträngningar – även när de explicit har hämtat näring ur historiens mylla – har syftat till att påverka utvecklingen här och nu, inte försjunka i nostalgiska återblickar på svunna tider. Varken deras andliga fader Edmund Burke, som efter revolutionen i Frankrike 1789 intog en kontrarevolutionär position och sökte återupprätta l’ancien régime, eller för den delen Arvid Fredborg bekymrade sig särdeles mycket om det som hade varit. I stället lade de sin kraft och tankemöda på vad som komma skulle.

Det som har väckt konservativas stridslust genom historien är, som statsvetaren Corey Robin formulerar saken, utmaningar från samhällets lägre skikt. När de som traditionellt sett har befunnit sig i en underordnad position inte längre passivt har funnit sig i sin lott utan tvärtom har hävdats sin rätt att delta i samhällslivet och utöva inflytande över de förhållanden som påverkar deras egna liv har de i samma veva utmanat existerande privilegier och positioner. Deras aktivism har därmed rubbat det civiliserade samhällets delikata balans av över- och underordning där eliten leder medan övriga lyder. Det är inte förändring i sig som bekymrar de konservativa, utan oönskad förändring av rådande maktförhållanden.

För det är vad konservatismen är: en betraktelse över och teoretisk tolkning av den upplevda erfarenheten av att ha makt, se den utmanas, och försöka återvinna den.¹⁸

Således ryggade Burke tillbaka inför den våg av insubordination som han fruktade skulle följa i kölvattnet av den franska revolutionen: där soldater reser sig mot sina of-

¹⁸ "For that is what conservatism is: a meditation on – and theoretical redition of – the felt experience of having power, seeing it threatened, and trying to win it back." Corey Robin, *The Reactionary Mind: Conservatism from Edmund Burke to Sarah Palin*, Oxford 2011, s. 3-8, 15-18, citat s. 4.

ficerare; tjänare mot deras herrar; handlare mot deras kunder; yrkesmän mot deras arbetsgivare; arrendatorer mot deras godsägare; kyrkoadjunker mot deras biskopar, och barn mot deras föräldrar. Uppeldade av de lägsta av instinkter slet revolutionärerna sönder den kedja som länkade samman människor till en organiskt helhet. De var ur Burkes synvinkel inte fiender till trälldom, utan fiender till samhället.¹⁹ Två sekel senare hävdade Hans L Zetterberg, som under lång tid var inflytelserik inom borgerlig idédebatt, att: "Hierarki är kärnan i konservatismens samhällsordning".²⁰ Det innebär emellertid inte att varjehanda arrangemang där en liten elit härskar över den stora massan är konservativ. Ett leninistiskt avantgarde är på grund av dess uttalade syfte att störta etablerade hierarkiska strukturer i gruset raka motsatsen till den ordning som de konservativa önskar försvara.

Utifrån den till synes triviala iakttagelsen att varje människa är unik²¹ bygger konservativa en kosmisk ordning där harmoni råder om, och endast om, var och en inte bara finner sin plats utan *finner sig* i sin plats.

Historiskt sett har den konservative förordat frihet för de högre klasserna och tvångsmedel för de lägre klasserna. Vad den konservative ser och ogillar i jämlikhet är, med andra ord, inte ett hot mot friheten utan dess utvidgning. För i denna utvidgning ser han en förlust av sin egen frihet.²²

Konservatismen var från början fientligt inställd till demokratin eftersom allmän och lika rösträtt per definition innebar nivellering. Om alla hade en röst var spelade egen- dom, expertkunskap, erfarenhet och så vidare ingen roll för den enskildas rätt att delta i beslut angående samhällets gemensamma angelägenheter. Sedan dess har den varit fortsatt skeptisk till det lämpliga i oinskränkt majoritetsstyre.²³ Mot detta formlösa samhälle där massan härskar oinskränkt ställer konservatismen upp sin vision om en natur-

19 Edmund Burke, "Substance of the Speech in the Debate on the Army Estimates in the House of Commons, on Tuesday, February 9, 1790, Comprehending a Discussion of the Present Situation on Affairs in France" i *The Works of Right Honourable Edmund Burke*, vol III, s. 222-223, Project Gutenberg https://www.gutenberg.org/files/15679/15679-h/15679-h.htm#SUBSTANCE_OF_THE_SPEECH (citerad 4 april 2016).

20 Hans L Zetterberg, *Texter i urval*, Stockholm 2011, s. 35.

21 Fredborg såg detta som ett argument mot jämlikhet, *Destination: Berlin*, Stockholm 1985, s. 54.

22 "Historically, the conservative has favored liberty for the higher orders and constraint for the lower orders. What the conservative sees and dislikes in equality, in other words, is not a threat to freedom but its extension. For in that extension, he sees a loss of his own freedom." citat ur Robin, *The Reactionary Mind*, s. 8.

23 Se exempelvis Fredrik Haage, "Demokratism korrupperar demokratin" i *Contextus* nr 2 1997 http://www.konservativtforum.org/arkiv/ks97_2_3.htm (citerad 11 maj 2016).

lig arbetsdelning mellan de som är lämpade att styra och de som inte anses ha fallenhet för denna syssla. Vad som är rätt och riktigt är ur samhällets perspektiv inte en fråga om olika intressen utan en fråga om regerandets konst. Elitism innebär således att betydelsefulla maktpositioner bör vara vigda åt dugliga personer av god karaktär som har bevisat sin förmåga i strid med andra, inte fördelas efter meritokratiska (objektiva) kriterier eller i enlighet med en strävan att uppnå största möjliga jämlikhet.²⁴

Som representanter för en i grunden reaktionär och kontrarevolutionär rörelse har konservativa ända sedan den franska revolutionens dagar odlat en känsla av martyrskap. De har utmålat sig själva som historiens sanna förlorare; offer för fientliga sociala rörelser som med berätt mod har berövat dem både position och status. Denna offerroll är inte manierad eller kokett utan anspelar, som Robin understryker, på högst verkliga förluster. Till skillnad från dem på samhällets botten har eliter verkligen förlorat något i samband med demokratins genombrott. På samma vis har frigörelse för tidigare underordnade grupper inneburit ett fall ner från parnassen för deras överordnade. För de som har förlorat något måste dock målsättningen vara att söka upprättelse och återvinna det som har gått förlorat, inte bevara nederlaget.²⁵

I samband med samhällets demokratisering och de breda massornas entré på den politiska arenan har konservativa successivt insett behovet av att söka stöd hos just de lägre skikt som de önskar dominera. Detta har tagit sig uttryck i olika former av högerpopulism. Robin har identifierat två historiska strategier.

Antingen måste massan symboliskt kunna placera sig själva i den härskande klassen eller förses med reella möjligheter att bli låtsasaristokrater i familjen, på fabriken eller på fältet.

Det första tillvägagångssättet skapar en föreställd gemenskap kring nation och/eller ras där alla oavsett position ingår i ett ärorikt sammanhang. "Demokratisk feodalism" lockar i sin tur förmannen på arbetsplatsen och maken i hemmet med möjligheten att vara herrar över sina egna avgränsade domäner. Genom denna form av relativ dominans identifierar sig personer från underordnade grupper med sina överordnade. Kolonialismen förenade båda dessa strategier då samhällets lägre skikt dels fick känna sig delaktiga i en framgångsrik stormakt, dels fick utöva makt över koloniserade folk.²⁶

²⁴ Robin, *The Reactionary Mind*, s. 29-31.

²⁵ Robin, *The Reactionary Mind*, s. 58-59.

²⁶ "The masses must either be able to locate themselves symbolically in the ruling class or be provided with real opportunities to become faux aristocrats themselves in the family, the factory, and

För att återvända till den inledande reflektionen kring förändring: Ibland, när sociala rörelser utmanar den förment naturliga ordning som råder i syfte att upprätta vad de konservativa uppfattar som en artificiell jämlikhet mellan människor, behöver de konservativa – om nödvändigt med våld²⁷ – återställa ordningen.

Under tidigare historiska perioder har försvaret av en ojämlik fördelning av makt och resurser ofta harmonierat med en konservativ attityd, det vill säga viljan att bevara det hävdvunna just för att det är hävdvunnet har i sig utgjort ett försvar av etablerade hierarkiska strukturer. Filosofen Gerald Cohen menade att förändring blev ett imperativ för den politiska konservatismen i samband med kapitalismens breda genomslag som ekonomisk realitet. Önskan att bevara privilegier och ojämlikhet har sedan dess varit beroende av ständig förändring vilket har lett till ett tvång att förändra just för att bevara. Försiktighet och motsträvighet har fått ge vika för en missionerande attityd till fria marknader, näringslivets dynamik och teknikutveckling. I många fall har bevarande förbytts i radikal förändring av det rådande.²⁸

I linje med detta resonemang har chefen för tankesmedjan Timbro Idé, Håkan Tribell, understrukit just hur omstörtande borgerligheten verkligen är.

Ingenstans pågår revolutionerande förändringsprocesser så ofta som i det borgerliga samhället, både kulturellt och kommersiellt.²⁹

En konservativ attityd i förhållande till välfärdsstatliga arrangemang som omfördelning av resurser, utjämning av livschanser, trygghet i form av socialförsäkringar och statliga ingrepp i den fria marknadsekonomin innebär i praktiken ett försvar av det som den politiska vänstern uppfattar som landvinningar och skulle därmed vara antitetisk till den politiska konservatismens målsättningar. Önskan att bevara är således inte någon rimlig definition av denna ideologi eftersom den inte erbjuder något svar på frågan: Bevara vad och varför? Konservativa bidrar själva till denna förvirring. Statsvetaren Stefan Olsson, som identifierar sig som konservativ, upprätthåller å ena sidan den traditionella definitionen av ideologin som ambitionen att bevara det existerande och endast efter nogsamt övervägande genomföra försiktiga förändringar (vilket antyder

the field.” Robin, *The Reactionary Mind*, s. 53-57, citat s. 35.

²⁷ Robin, *The Reactionary Mind*, s. 41-50, 217-245.

²⁸ Gerald A. Cohen, ”Rescuing Conservatism: A Defence of Existing Value”, föredrag vid *Munk Center for International Studies* vid Universitetet i Toronto, 16 oktober 2008, min 38.40–42.59 https://youtu.be/TQA_PghUoH4 (åtkomst 4 maj 2016).

²⁹ Håkan Tribell, ”Introduktion: I borgerlighetens centrum” i Håkan Tribell (red) *Den borgerlige optimisten*, Stockholm 2012, s. 11.

att andra ideologier skulle förespråka ogenomtänkta förändringar) samtidigt som han betonar att den svenska staten allt sedan allmän rösträtt och socialdemokratisk hegemoni inte längre står som "Det godas självklara försvarare".³⁰ Motståndet mot välfärdsstaten ligger i linje med det återkommande motivet inom den konservativa rörelsen som Robin har identifierat: När sociala rörelser har vunnit långsiktigt inflytande över statsmakten och använt den för att radera en hävdvunnen ordningen, genom att exempelvis bygga en omfattande välfärdsstat som fördelar och demokratiserar, har staten gått från att vara ett verktyg i konservatismens tjänst till att bli ett fäste för fientlig verksamhet. I dylika fall behöver de konservativa metodiskt och målmedvetet arbeta för att osentimentalt montera ner denna konstruktion.³¹ Under såväl Thatcher, Reagan, Bildt och nu senast Reinfeldt har detta skett med både passion och ett mått av kompromisslöshet. Revolutionär glöd är varken förbehållet vänstern eller främmande för konservatismen.

2.2 Nyliberalismen – frihet på marknadens villkor

Konturerna till det som sedermera skulle komma att gå under beteckningen nyliberalism tog form under decenniet före det andra världskriget som en oppositionell rörelse mot ökat politiskt inflytande över samhällsekonomin. Mellankrigstidens ekonomiska kaos med 1920-talets hyperinflation i Tyskland, 1929-års förödande börskrasch och den stora depressionen under 1930-talet ställde de liberalt sinnade inför nya utmaningar. I ljuset av marknadens volatilitet föreföll statlig styrning vara en lockande källa till ordning och trygghet för växande skaror. Folkhemmet, The New Deal och keynesiansk politik svarade mot dessa förväntningar.

Den politiska reformivern på ömse sidor om Atlanten underminerade enligt kritiker-na den liberala ordningens grundvalar. För även om de politiska initiativen kunde te sig godartade vid en första anblick bar de alla fröet inom sig till något mycket värre än de aktuella ingreppen gav vid handen, och i förlängningen hotade ett tillstånd där den politiska sfären slukade alla andra sfärer. I stället för individuella rättigheter och fri företagsamhet väntade kollektiva ideal och planekonomi. Välfärdsstatens trygghet var goda intentioner till trots bara förstadiet till en totalitär tvångströja. Oavsett om angreppet inledningsvis kom från socialdemokrater och interventionistiska socialliberaler, som flisa för flisa naggade friheten i kanten, eller om rivningskulan svingades av en totalitär rörelse var slutresultatet detsamma: Det fria samhällets undergång. Inför dessa prövningar förslog inte 1800-talets klassiska låt gå-mentalitet, *laissez-faire*. Liberalis-

³⁰ Stefan Olsson, *Handbok i konservatism*, Stockholm 2011, s. 75-76.

³¹ Anders Borg, *Generell välfärdspolitik: Bara magiska ord?*, Stockholm 1992, s. 83.

mens förkämpar behövde rusta sig för strid. Ett utslag av denna mobilisering var den nyliberala rörelsens försök att omformulera och återskapa liberalismen i en mer motståndskraftig skepnad, en ideologi kapabel att stå emot såväl yttre som inre hot.³²

I Anita Kratz intervjubok med Fredrik Reinfeldt kallade den dåvarande statsministern nyliberalismen för "utrerad" och ställde sig själv i motsatsställning till nyliberalerna inom sitt eget parti då han, till skillnad från dem, såg ett behov av politiska institutioner och politiskt ledarskap. Något han enligt egen utsago blev kritiserad för av mer radikala kollegor. Med Reinfeldts egna ord: "jag ville inte något fint, jag ville ju inte avveckla staten."³³ Dyliga påståenden är legio. Men nyliberalismen vill varken avskaffa staten eller påstår att marknaden klarar sig för egen maskin.

Varje försök att beskriva nyliberalismen stöter omgående på problem eftersom termen dels är föremål för en uppsjö mer eller mindre ogrundade påståenden, dels har genomgått flera olika faser, för att inte säga metamorfoser, under sin historia. Den vision som den tyske samhällsvetaren Alexander Rüstow lade fram vid en konferens i Dresden 1932 har inte många likheter med det handlingsprogram som slog igenom ett halvt sekel senare. Rüstows vision innefattade bland annat förbud mot reklam i medier, förstatligande av järnvägar och andra naturliga monopol, samt en satsning på många små och produktiva jordbruksenheter. Trots dessa inslag var det uttalade syftet med hans idéer att upprätta en auktoritär marknadsordning där fullständig konkurrens rådde. Titeln på hans anförande var *Fri ekonomi, stark stat*.³⁴ Liknande tankegångar om en stark stat som garant för en fri ekonomi tog form på flera olika håll i västvärlden under 1930- och 1940-tal. Mitt under brinnande krig publicerade Rüstows landsman, ekonomen Wilhelm Röpke, en dyster profetia om det moderna massamhället där han identifierade "kollektivismen" som roten till det onda. Detta flexibla begrepp omfattade allt från kommunism och nazism till keynesianism och välfärdsstat. Även hans botemedel var en stark stat. Tillsammans med Friedrich Hayek, som ett par år senare slog igenom med *Vägen till Träldom*, skulle Röpke bli en av de mest inflytelserika nyliberalerna efter kriget.³⁵

32 Hagen Schulz-Forberg "Laying the Groundwork: The Semantics of Neoliberalism in the 1930s" i *Re-Inventing Western Civilisation: Transnational Reconstructions of Liberalism in Europe in the Twentieth Century*, Newcastle upon Tyne 2014, s. 13-39; Dieter Plehwe "Introduction" i *The Road From Mont Pèlerin: The Making of the Neoliberal Thought Collective*, London 2015, s 1-34; Dardot & Laval *The New Way*, London 2013, s. 32-64.

33 Anita Kratz, *Reinfeldt: Ensamvargen*, Stockholm 2009, s. 56-57.

34 Oliver Marc Hartwich, "Neoliberalism: The Genesis of a Political Swearword", *CIS Occasional Paper* nr 114, 2009, s. 14-18. Se även Schulz-Forberg, "Laying the Groundwork", s. 29-34, samt Bonefeld, "Adam Smith and Ordoliberalism", s. 233-250.

35 Jean Solchany, "Wilhelm Röpke as a Key Actor of Transnational Neoliberalism after 1945" i *Re-Inventing Western Civilisation: Transnational Reconstructions of Liberalism in Europe in the*

Den första ansatsen till det som sedermera skulle utvecklas till ett transnationellt nätverk av akademiker och intellektuella ägde rum året före andra världskrigets utbrott då ett tjugotal intellektuella från Europa och USA samlades i Paris för att diskutera den amerikanske författaren och journalisten Walter Lippmanns bok *Det goda samhället*. Oddsens var inte till deras förmån. Samtidigt som de församlade försökte formulera en motståndskraftig liberalism anpassad till det moderna samhällets utmaningar dominerade Sovjetkommunism, fascism och nationalsocialism stora delar av kontinenten. Enligt Walter Lippmann var det främst avsaknaden av privategendom som skiljde det totalitära från det öppna samhället. Han föreslog en långsiktig och målmedveten strategi för att säkra en liberal ordning. Efter att förslag som "liberalism från vänster", "positiv liberalism", "neokapitalism" och "socialliberalism" hade fått stryka på foten fick den spirande rörelsen namnet nyliberalism.³⁶ I denna tidiga tappning var den en tredje väg mellan kapitalism och kommunism som kritiserade såväl 1800-talets Manchesterliberalism och *laissez-faire*, som socialism och andra former av ideologier som ställde kollektiva målsättningar i centrum.³⁷

Andra världskrigets utbrott kvävde Parismötets initiativ i sin linda och den liberala pånyttfödelsen fick vänta i närmare ett decennium innan nästa försök. Våren 1947 samlades trettionio "övertygade liberaler" från Europa och USA för en tio dagar lång konferens vid Genève sjöns strand i Schweiz på initiativ av ekonomen Friedrich Hayek.³⁸ Detta var ursprunget till det som under kommande decennier skulle bli navet för den nyliberala rörelsen: Mont Pèlerin Society. Hayek skulle sedermera komma att framstå som rörelsens nestor och han företrädde tillsammans med sin landsman och mentor Ludwig von Mises den så kallade österrikiska skolan.³⁹

Många av de inbjudna hade tidigare deltagit på mötet i Paris och det fanns fortfarande en relativt stor ideologisk spännvidd bland de närvarande varför de först inte kunde ena sig om en programförklaring för sällskapet. Ett första utkast slog fast:

Individuell frihet kan endast bevaras i ett samhälle där effektiv konkurrens på marknaden är den huvudsakliga sfären för ekonomisk aktivitet. Endast decentraliseringen av kontroll via privat ägande av produktionsmedlen kan förhindra maktkoncentrationer som hotar individuell frihet. [punkt 1]

Twentieth Century, Newcastle upon Tyne 2014, s. 100-102, 107-113.

36 Schulz-Forberg, "Laying the Groundwork", s. 37-38; Plehwe, "Introduction", s. 13-14.

37 För kritiken av 1800-talsliberalism vid mötet i Paris, se Dardot & Laval, *The New Way*, s. 71-79.

38 "[...] all of whom were, in Hayek's opinion, convinced liberals", R. M. Hartwell, *A History of the Mont Pèlerin Society*, Indianapolis 1995, s. 31, se s. 45-46 för deltagarlistan.

39 Kolev, "F. A. Hayek as an ordo-liberal", s. 1-2.

I slutändan antog de församlade ett program med betydligt luddigare skrivningar. Slutversionen gjorde dock klart att "civilisationens centrala värden var i fara" och att en minskad tro på privat egendom och konkurrens låg bakom denna olyckliga utveckling.⁴⁰

Forskare som Philip Mirowski och Dieter Plehwe har kallat den grupp akademiker, journalister, politiker och näringslivsföreträdare som växte fram runt Hayeks sällskap för "det nyliberala tankekollektivet".⁴¹ Detta för att betona att nyliberalismen som filosofisk och ideologisk konstruktion bör ses som resultatet av många parallella insatser där människor besjälade av en uppsättning grundläggande värden strävade efter att formulera de villkor som de ansåg vara nödvändiga för att upprätthålla ett liberalt samhälle. Analysen verkar rimlig då rörelsens ledande tänkare var medlemmar i Mont Pèlerin Society och sällskapet utgjorde något av en sambandscentral för denna process.

Efter hand har det utkristalliserats en uppsättning doktriner som gör det relevant att tala om nyliberalism som en ideologi eller kanske snarare politisk filosofi i sin egen rätt. För det första är privat äganderätt och marknadsekonomi nödvändiga förutsättningar för individens frihet. För det andra är statens roll helt central för att både skapa och upprätthålla en marknadsordning präglad av konkurrens. För det tredje får inte demokratiska majoriteter ta beslut som underminerar marknadsekonomin. För det fjärde är ojämlikhet inte en olycklig biprodukt av kapitalismen utan själva förutsättningen för en välfungerande marknad.⁴² För den enskilda individens vidkommande innebär denna ordning ständiga anpassningar till marknadens logik. Det är genom att betrakta sig själv som en självständig entreprenör – personligen ansvarig för såväl framgångar som motgångar – som var och en navigerar på det kommersiella samhällets stormiga hav och efter bästa förmåga försöker ta vara på de möjligheter som står till buds.⁴³ Nyliberalismen kan något förenklat sammanfattas som ett program för att under statligt överinseende upprätta en marknadsordning där individen i egenskap av potentiell entreprenör utövar sin frihet i konkurrens med andra människor.

40 "Individual freedom can be preserved only in a society in which an effective competitive market is the main agency for the direction of economic activity. Only decentralization of control through private property in the means of production can prevent those concentrations of power which threaten individual freedom." Hartwell, *A History*, s. 40-42, 49-50, citat s. 49. Programförklaringen, *Statement of Aims*, som antogs 1947 gäller än i dag och finns på <https://www.montpelerin.org/statement-of-aims/> (åtkomst 21 mars 2016).

41 Philip Mirowski, "Postface" i Philip Mirowski & Dieter Plehwe (red), *The Road From Mont Pèlerin: The Making of the Neoliberal Thought Collective*, London 2015, s. 428-429.

42 Ett urval från Mirowskis elva punkter, "Postface", s. 434-440. Se även Dardot & Laval, *The New Way*, s. 147-174 respektive Bonefeld, "Adam Smith and Ordoliberalism".

43 Philip Mirowski, *Never Let a Serious Crisis Go to Waste: How Neoliberalism Survived the Financial Meltdown*, London 2013, s. 107-155; Dardot & Laval, *The New Way*, s. 308-316.

2.2.1 Frihet – inte något helt negativt

Då marknaden är den centrala arena där individen utnyttjar sin rätt att frivilligt ingå avtal med andra har forskare som Philip Mirowski, Pierre Dardot och Christian Laval sin tolkning klar: Nyliberalismen förutsätter ett negativt frihetsbegrepp, det vill säga frånvaron av tvång och hinder.⁴⁴ Så länge individen inte blir hindrad av någon annan människa eller grupp av människor att välja bland de handlingsalternativ som står till buds är denne fri. Bristande förmåga eller brist på medel (exempelvis pengar) är ur detta perspektiv irrelevant för huruvida någon är fri eller inte.⁴⁵

I sitt klassiska verk *Frihetens grundvalar* tog Hayek upp exemplet med en bergsklättrare som fastnar i en klippskrevla för att poängtera hur klättrarens oförmåga att ta sig loss inte innebar ofrihet i bemärkelsen förhindrad eller utsatt för tvång av andra människor. Ofrihet var inte en fråga om att befinna sig i en prekär belägenhet. I stället beskrev Hayek ett klassiskt negativt frihetsbegrepp enligt vilket vi är endast ofria om vi blir hindrade från att göra något som det *står i vår makt* att göra.⁴⁶

Samtidigt refererade han explicit till vad idéhistorikern Quentin Skinner har valt att kalla ”republikansk frihet”. Detta ”tredje” frihetsbegrepp vid sidan av positiv och negativ frihet innebär i korthet ”oberoende av någon annans godtyckliga vilja” och härrör från romersk rättstradition.⁴⁷ Republikansk frihet är emellertid något annat än negativ frihet. Ett exempel får illustrera. En slavägare – vars slav följaktligen är helt i händerna på sin herres godtyckliga vilja – behöver inte nödvändigtvis använda tvång, våld eller direkt hot om våld för att få sin vilja igenom. Relationen av över- och underordning, själva det faktum att slaven befinner sig i absolut beroendeställning i förhållande till sin ägare, kan mycket väl leda till att den förslavade idkar själv censur och ”självmant” agerar för att försöka blidka sin herre. Ställd inför en fundamental osäkerhet i fråga om vilka frivilliga handlingar som eventuellt skulle kunna leda till bestraffning tar slaven det säkra före det osäkra och försöker i möjligaste mån förekomma än förekommas genom att göra sin herres vilja till sin egen. I ett sådant fall har slavägaren varken lagt

44 Mirowski, *Never Let*, s. 60-61; Dardot & Laval, *The New Way*, s. 156.

45 För en klassisk definition av negativ respektive positiv frihet, se Isaiah Berlin, ”Två frihetsbegrepp” i Isaiah Berlin, *Essäer om frihet*, Stockholm 2011, s. 187-262.

46 Friedrich Hayek, *Frihetens grundvalar*, Stockholm 2015, s. 41-42. En definition som bygger på Thomas Hobbes, se Quentin Skinner, *Hobbes and Republican Liberty*, Cambridge 2008, s. 133-134.

47 ”[I]ndependence of the arbitrary will of another”, citat ur Hayek, *Frihetens grundvalar*, s. 40. Se även exemplet om hovmannen, s. 51, resonemanget om tvång, s. 57-59 respektive kapitel 8 ”Beroende och oberoende”, 241-263, i samma bok. Om det ”tredje” frihetsbegreppet, se Quentin Skinner, ”A Third Concept of Liberty”, *The Inaugural Isaiah Berlin Memorial Lecture*, The British Academy 21 november 2001. Om den historiska relationen mellan negativ och republikansk frihet, se Skinner, *Liberty before Liberalism*, Cambridge 1998, samt Skinner, *Hobbes and Republican Liberty*.

hinder i vägen eller använt tvångsmedel.⁴⁸ Utifrån ett negativt frihetsbegrepp är en lydig slav paradoxalt nog en fri människa medan denne med självklarhet är ofri enligt det republikanska synsättet.

Flera nyliberaler verkar ha varit väl medvetna om att underkastelse inte var förenlig med den form av frihet som de ville främja, oavsett om denna relation upprätthölls med eller utan tvångsmedel. Hayek illustrerade dilemmat med följande resonemang:

Man kan knappast påstå att en man som efter att frivilligt men oåterkalleligen ha sålt sina tjänster för många år framåt till en militär organisation såsom Främlingslegionen förblir fri i vår mening eller att en jesuit som lever upp till sina ordensideal och ser sig själv som "en kropp utan vare sig intelligens eller vilja" kan beskrivas så.⁴⁹

Ekonomen James Buchanan anspelade också på republikansk frihet när han inför sina bröder i Mont Pèlerin betonade att någon absolut frihet inte var möjlig.

Människan är, och måste förbli, statens slav. Men det är avgörande och livsviktigt att inse att tio procent slaveri skiljer sig från femtio procent slaveri.⁵⁰

Dessa yttranden antyder en mer komplicerad relation till frihetsbegreppet.

Samtidigt som oberoende av andra människors godtyckliga vilja var den centrala faktor som skilde de fria från de ofria, framstår det i ovanstående citat att denna godtyckliga maktutövning främst var en funktion av alltför vidsträckta statliga maktbefogenheter. Den omnipotenta staten (välfärdsstaten) var slavägaren och de enskilda medborgare som tvingades underkasta sig majoritetens beslut var de förslavade. Privata regimer av över- och underordning inom exempelvis arbetslivet utgjorde däremot inte något hot mot individens frihet, åtminstone inte så länge arbetsmarknaden erbjöd en mångfald av andra arbetsgivare och den anställde därmed hade möjligheten att säga upp sig och byta jobb. De som stannade kvar på sin arbetsplats, eventuella vedermödor och obehag till trots, gjorde det av fri vilja, enligt Hayek.⁵¹ En välfungerande arbets-

48 Skinner, *Liberty*, s. 39-41, 69-70, 88-90.

49 Hayek, *Frihetens grundvalar*, s. 44. Samtidigt fortsatte han att beskriva denna i grunden republikanska frihet (oberoende) som något varken mer eller mindre än negativ frihet, se exempelvis s. 19-20.

50 "Man is, and must remain, a slave to the state. But it is critically and vitally important to recognize that ten per cent slavery is different from fifty per cent slavery." Citerad i Plehwe, "Introduction", s. 5.

51 Hayek, *Frihetens grundvalar*, s. 244-246.

marknad erbjöd ett smörgåsbord av valmöjligheter och den enskilda individen hade därmed en uppsjö handlingsalternativ, åtminstone i teorin

Även i andra avseenden är nyliberalismens frihetsbegrepp betydligt mer motsägelsefullt och komplext än vad som framgår vid ett första påseende. Robin har poängterat att individuell frihet för Hayek i första hand var en oundgänglig förutsättning för framsteg och utveckling.⁵² Argumentet för frihet var således inte principiellt utan pragmatiskt.

I *Frihetens grundvalar* skrev Hayek:

Det viktiga är inte vilket slags frihet jag personligen skulle vilja begagna mig av utan vilket slags frihet som någon kan behöva för att göra sådant som är till nytta för samhället.⁵³

Denna ”nytta för samhället” var heller inte begränsad till uppfinnare, entreprenörer eller forskare utan inkluderade också de rika som tack vare ekonomiskt oberoende kunde experimentera med nya livsstilar och exklusiva produkter. Ur detta perspektiv var lyxkonsumtion i grunden en tjänst som de rika tillhandahöll. Förutom den skulle de fattiga alltså streta på berövade det moderna samhällets alla bekvämligheter.

Ändå var det framför allt som smakdomare och mecenater för de sköna konster som de besuttna fyllde sin viktigaste funktion enligt Hayek.

Hur viktig den oberoende egendomsägaren än är för den ekonomiska ordningen i ett fritt samhälle är hans betydelse kanske ännu större på tänkandets och opinionsbildningens, smakens och trosuppfattningarnas områden. Det finns en allvarig brist i ett samhälle, där alla intellektuella, moraliska och konstnärliga ledare hör till löntagarklassen, särskilt om de flesta arbetar i statlig tjänst.⁵⁴

De förmögna fyllde emellertid inte bara en viktig funktion för att främja god konst, kulturella framsteg och önskvärda traditioner, utan deras blotta existens avslöjade dessutom klyftor i samhället som i sig var ett av de starkaste argumenten för frihet.

[...] om följderna av den individuella friheten inte visade att somliga individu-

52 Corey Robin, ”Nietzsche’s Marginal Children: On Friedrich Hayek” i *The Nation*, 7 maj 2013 <http://www.thenation.com/article/174219/nietzsches-marginal-children-friedrich-hayek> (17 april 2016).

53 Hayek, *Frihetens grundvalar*, s. 80.

54 Hayek, *Frihetens grundvalar*, s. 254-263, citatet s. 259.

ella livsstilar är mer framgångsrika än andra skulle motivet för den till stor del falla bort.⁵⁵

Med andra ord: Det som framför allt talade för frihet var dess förmåga att ge upphov till ojämlikhet.

Även om alla människor i den nyliberala ordningen i någon mån var underkastade marknadens disciplin, oavsett om de var löntagare eller företagare; beroende eller självständiga, tillkom det en avgörande skillnad mellan sociala klasser i det att friheten för de som befann sig i en underordnad position dessutom innefattade ett mått av lydnad.

I ett komplext samhälle kan inte människan välja mellan annat än att anpassa sig till vad som för honom måste framstå som den sociala processens blinda krafter och att lyda sina överordnade.⁵⁶

Ovanstående visar att en tongivande nyliberal tänkare som Hayek i flera avseenden hade ett komplicerat och motsägelsefullt förhållningssätt till ett centralt värde som frihet. Samtidigt begagnade han flera inkompatibla frihetsbegrepp i det att han refererade till såväl negativ som "republikansk" frihet, eller oberoende. Detta oberoende syftade dock i första hand på individens förhållande till politisk maktutövning. Inom övriga sfärer var den enskildes frihet avhängig dennes position i samhällshierarkin.

2.2.2 Demokratin som problem

Konstitutionella frågor var från första början av yttersta vikt för nyliberalerna. Redan vid det första mötet med Hayeks Mont Pèlerin Society 1947 dryftades frågan om hur ett styrelseskick skulle se ut som garanterade en liberal ordning.⁵⁷ Titlarna på Hayeks stora verk *Frihetens grundvalar* och *Law, Legislation and Liberty* understryker hur stor betydelse han lade vid dessa spörsmål. Friheten, och då i synnerhet friheten att fritt förfoga över sin privategendom, behövde skydd från demokratiska majoriteters potentiella nyckfullhet. Hayek talade om demokrati respektive "demokratism" för att skilja legitim maktutövning från illegitim. Det senare innebar "majoritetens *obegränsade* makt".⁵⁸ När

⁵⁵ Hayek, *Frihetens grundvalar*, s. 179.

⁵⁶ "Man in a complex society can have no choice but between adjusting himself to what to him must seem the blind forces of the social process and obeying the orders of a superior." Hayek citerad i Mirowski, *Never Let*, s. 84. Se även *Frihetens grundvalar*, s. 244-245.

⁵⁷ Hartwell, *A History*, s. 39.

⁵⁸ "[...] *unlimited* power of the majority" (kursiv i original), Friedrich Hayek, "The Principles of a Liberal Social Order", i *Studies in Philosophy, Politics and Economics*, London 1967. s. 160-161.

offentligheten trängde in i den privata sfären och exempelvis inkräktade på den privata äganderätten genom att expropriera egendom i syfte att finansiera egalitära ambitioner i välfärdsstatens namn, eller fördela ”privilegier” till fackföreningar⁵⁹ var det ett uttryck för demokratins tendens att svämma över alla rimliga breddar. En fungerande demokrati behövde enligt detta synsätt strama tyglar för att vara förenlig med liberala ideal. Liberalism i den tappning som räknade Voltaire (François-Marie Arouet) och Jean-Jacques Rousseau som sina föregångare var enligt Hayek i grund och botten illiberal och skulle inte förväxlas med den variant som hade sina rötter i anglosaxisk tradition med filosofer som David Hume, Adam Smith, Burke och James Madison. Enligt Hayek föreskrev dessa herrar, till skillnad från Rousseau, tydliga gränser för statens makt.⁶⁰

Bland andra Pierre Dardot och Christian Laval har påpekat hur demokratin ur nyliberalt perspektiv är ett problem som behöver hanteras.⁶¹ En analys som jag skriver under på. Exempelvis föreslog utkastet till programförklaring för Mont Pèlerin Society automatiska mekanismer för att reglera olika förhållanden i samhället eftersom de på det stora hela var att föredra framför medvetna politiska beslut. Detta även om resultatet inte alltid blev det bästa. Med andra ord förespråkade flera medlemmar i sällskapet en ordning som reducerade de folkvalda till galjonsfigurer för ett avpolitiserat styr- och reglersystem. Förslaget som helhet fick inte enhälligt stöd av de församlade varför ovan nämnda resonemang inte heller kvarstod. Kanske var utkastet för kompromisslöst, eller för långrandigt, spekulerade Max Hartwell, något motsägelsefullt, i sin semi-officiella skildring av sällskapets historia.⁶² Likväl visar episoden hur ledande personer inom nyliberalismen såg på politisk maktutövning i demokratins era.

När inte automatiska kontroller och konstitutionella arrangemang räckte för att säkra friheten kunde mer drastiska åtgärder bli nödvändiga. Som exempelvis i Chile. I samband med att sällskapet arrangerade ett regionalt möte i Viña del Mar 1981 försvarade Hayek explicit Pinochets diktatur i flera tidningsintervjuer där han bland annat förklarade att om han själv behövde välja mellan en demokratisk regering som ”saknade liberalism” och en diktatur av chilenskt snitt valde han det sistnämnda. Denna episod var inte heller något undantag. Redan 1960 hade Hayek skickat ett signerat exemplar av *Frihetens grundvalar* till Portugals diktator António de Oliveira Salazar med för-

59 Se exempelvis Friedrich Hayek, *1980s Unemployment and the Unions: The Distortion of Relative Prices by Monopoly in the Labour Market*, London 1980, s. 51-58.

60 Hayek, ”The Principles”, s. 160-161. Se även Hayek, *Law, Legislation and Liberty: The Political Order of a Free People*, vol 3, London 1979, s. 1-17.

61 Se exempelvis Dardot & Laval, *The New Way*, s. 88-89, 168-170.

62 Hartwell, *A History*, s. 40, 49-50. Författarna till detta resonemang var: Walter Eucken, H. D. Gideonse, Hayek, Henry Hazlitt, Carl Iverson och John Jewkes.

hoppningen om att boken skulle hjälpa Salazar att skapa en konstitution som skyddade mot "missbruk av demokratin".⁶³ Flera andra medlemmar i den nyliberala kretsen hade också gett uttryck för böjelser åt det auktoritära och antidemokratiska hållet⁶⁴, men till skillnad från de som sympatiserade med socialistiska idéer – som Hayek vägrade släppa in i sällskapet⁶⁵ – passade de alla in i den krets som hade ålagt sig själva att försvara ett öppet och liberalt samhälle. Några exempel: Luigi Einaudi (Italiens president 1948-1955) betraktade inledningsvis Mussolinis makttillträde som en återgång till "klassisk liberalism" och enligt Ludwig von Mises var fascismen en rörelse med goda intentioner som tillfälligt hade räddat den västerländska civilisationen. Alfred Müller-Armack som myntade begreppet social marknadsekonomi och var instrumentell i uppbyggnaden av Västtysklands ekonomi efter kriget hade i sin tur ett förflutet som medlem av Hitlers nazistparti, NSDAP, 1933-1945.⁶⁶ Alla tre var medlemmar i Mont Pèlerin Society.⁶⁷

Utifrån dessa iakttagelser finns det anledning att betrakta nyliberalismens relation till demokrati som om inte direkt fientlig så åtminstone ambivalent. Majoritetsstyre var inte samma sak som liberalism utan kunde tvärtom vara frihetens fiende varför skyddet för det öppna samhället fick sökas på annat håll, exempelvis via olika former av konstitutionella restriktioner.⁶⁸

2.3 Gammal konservatism och ny liberalism

I essän "Därför är jag inte konservativ" hävdade Hayek att han omöjligen kunde tillhöra de konservativas skara då han inte hade någonting emot teknikutveckling och förändringar i samhällsstrukturen. Hans försvarstal utgick från idén om att konservatismen i grunden är föga mer än en motvilja mot hastiga förändringar, just den föreställning

63 Andrew Farrant, Edward McPhail & Sebastian Berger, "Preventing the 'Abuses' of Democracy: Hayek, the 'Military Usurper' and Transitional Dictatorship in Chile?" i *American Journal of Economics and Sociology*, vol. 71, nr 3, 2012, s. 513-538, s. 521. "[A]buses of democracy" bör möjligtvis översättas som "demokratins missbruk".

64 För beröringspunkter mellan nyliberalism och nazism, se Ralf Ptak, "Neoliberalism in Germany: Revisiting the Ordoliberal Foundations of the Social Market Economy" i *The Road From Mont Pèlerin: The Making of the Neoliberal Thought Collective*, London 2015, s. 111-119.

65 Mirowski, *Never Let*, s. 70-71.

66 För Einaudi se Domenico Losurdo, *Liberalism: A Counter-History*, London 2011, s. 327. För von Mises se Ludwig von Mises, *Liberalism* (1927) 2002, elektronisk utgåva Mises.org, s. 51. För Alfred Müller-Armack se Bonefeld, "From Adam Smith to Ordoliberalism: On the Political Form of Market Liberty" vid konferensen *Neoliberalism, Crisis and the World System*, University of York 2-3 juli 2013, <https://www.youtube.com/watch?v=ZW-8QpbaSjU> (åtkomst 22 april 2016).

67 Se Hartwell, *A History*, s. 51, samt Dieter Plehwes medlemsförteckning för Mont Pèlerin Society till och med 1989, personlig korrespondens.

68 Se exempelvis Hayek, *Law, Legislation and Liberty*, vol 3, s. 111-116.

som jag argumenterade emot i avsnitt 2.1. Samtidigt som han således tog avstånd från vad han uppfattade som kärnan i den konservativa läran skrev han ändå in sig i samma intellektuella tradition som Edmund Burke.⁶⁹ Ett märkligt tilltag då syftet med essän var att avfärda kopplingen mellan honom själv och konservatismen.

Vidare betraktade Hayek ojämlikhet som en grundläggande förutsättning för utveckling och hävdade att länder endast kunde nå framgång genom att värna sina eliter och låta dem sväva högt över de övriga medborgarna i samhället. Han var dessutom utomordentligt fientligt inställd till den centrala liberala idén om meritokrati och hävdade med enfasett att marknadssamhället inte belönade människor efter förtjänst utan tvärtom på sätt som ofta kunde framstå som orättvisa, men att detta bara var att acceptera.⁷⁰

Förekomsten av konservativt färgade samhällsvisioner är legio inom nyliberalismen. Rüstows vurm för en småskalig agrar ekonomi har vi redan mött. Precis som sina likar inom rörelsen var han oerhört bekymrad över välfärdsstatens framväxt och han varnade för att socialpolitiken skulle bli asocial om den belastade medborgarna med höga skatter.⁷¹ Hans landsman Wilhelm Röpke målade i sin tur upp en vision om ett intimt lokalsamhälle där en "naturlig" skiktning mellan människor gav upphov en organisk helhet där var och en visste sin plats. En dröm som "den svenske Edmund Burke", Johan Hakelius, har skrivit en uppskattande bok om.⁷² Vi skulle kunna fortsätta denna genomgång med ytterligare exempel från andra centrala aktörer i det nyliberala tankekollektivet som pekar mot ett betydligt snårigare förhållande till liberalismen och fler beröringspunkter med en form av aristokratisk⁷³ eller civilisationskritisk konservatism.

Här vill jag förtydliga att min avsikt har varit att lyfta fram gemensamt tankegods inom konservatism och nyliberalism, inte att likställa dem. De är två distinkta idétraditioner. Men samtidigt finns det element som förenar dem och i sin tur förklarar varför konservativa i så stor utsträckning har omfamnat den senare. I de fall där de har förhållit sig kritiska eller rent av fientliga till nyliberalismen verkar det ofta bygga på missuppfattningen att nyliberaler är ikonoklaster och anarkister som önskar störta alla bestående värden i gruset och "avskaffa staten". Ingenting kunde vara mer felaktigt.

69 "Därför är jag inte konservativ", bilaga till Hayek, *Frihetens grundvalar*, s. 735-762. Uppenbarligen en replik på den vanliga uppfattningen i början av 1960-talet att han *var* en konservativ tänkare.

70 Hayek, *Frihetens grundvalar*, s. 104, 109-110, 168-173.

71 Hartwich, "Neoliberalism: The Genesis", s. 22.

72 Johan Hakelius, *Förmögen till värdighet: Wilhelm Röpke, människan och ekonomin*, Stockholm 1999. Epitetet "den svenske Edmund Burke", se Olsson, *Handbok*, s. 233.

73 von Mises skickade exempelvis ett uppskattande brev till författaren Ayn Rand för hennes uppriktiga och principfasta förakt för de stora massorna, se Robin, *The Reactionary Mind*, s. 91.

3. Arvid Fredborg

Journalisten och författaren Arvid Fredborg föddes i Hudiksvall 1915. Han studerade språk och historia vid Uppsala universitet och doktorerade senare i det sistnämnda ämnet vid Stockholms universitet med en avhandling om Storbritanniens förhållande till Ryssland efter bolsjevikernas revolution 1917. Han var en språkbegåvad man som redan i unga år var vittberest och beläst. Det som utmärkte honom var emellertid hans ideologiska aktivism. Ett intensivt intresse för politik som tog form i unga år.

3.1 Monarkist och nationalist

I sina memoarer beskriver Fredborg hur han blott nio år gammal blev otröstlig när riksdagen antog 1925-års försvarsbeslut. Han grät när han läste om nedrustningen. Detta var enligt honom själv starten på ett livslångt intresse för politik.⁷⁴ Vid samma spåda ålder hade hans far låtit frenologen Sten Frödin skriva ett utlåtande om sonen där det enligt skullmätningen framkommit att Arvid besatt en uppsättning goda talanger som skulle komma honom väl till pass i livet. Bland annat hade den unge pojken ”musiksinne som gör att han får lätt uttal i främmande språk” och ”litterära anlag” samt var ”diplomatisk och får lätt att ta folk”. Denna information fick han ta del av då han i de sena tonåren tvekade inför ämnesval för sina kommande universitetsstudier. Det blev moderna språk.⁷⁵ Fredborg redogör för episoden med skullmätningen i sina memoarer. Utöver att vara ett färgstarkt och olustigt inslag från en förfluten tid då rasbiologin var inflytelserik tolkar jag den som ett sätt för Fredborg att förmedla till läsaren att han faktiskt var ämnat för något stort i kraft av medfödd begåvning. I frågan om arv kontra miljö läggs tyngdpunkten på biologin, det vill säga den faktor som politiska ambitioner inte rör på utan att göra våld på den ”naturliga” ordningen, vilket därmed understryker att framgång, position och status är konsekvensen av duglighet och talang, inte frukten av sociala omständigheter som kontakter, makt och inflytande.

Trots att Fredborg onekligen var språkbegåvad och sedermera talade franska, tyska, engelska, spanska, ungerska och portugisiska⁷⁶, var det främst politiken som upptog hans uppmärksamhet. Vad han än gjorde var den ”ett slags inofficiellt huvudämne” som krävde intensiv träning. Han slukade tidningar, broschyrer och böcker. Vid 17-års ålder tog han sig igenom första delen av Karl Marx *Das Kapital* på originalspråk och

⁷⁴ Arvid Fredborg, *Destination: Berlin*, Stockholm 1985, s. 13-15.

⁷⁵ Fredborg, *Destination*, s. 35.

⁷⁶ ”PM för dr Johnsson” odaterat, troligen 1985, i *AFEP* | K1.

några år senare läste han Adolf Hitlers *Mein kampf*.⁷⁷ Spännvidden mellan dessa verk antyder hur seriöst han tog på sin politiska skolning.

Vid mitten av 1930-talet studerade han i Budapest och i anslutning till denna sejour reste han genom de trakter i Centraleuropa som tidigare hade ingått i kejsardömet Österrike-Ungern. De historier om etnisk diskriminering och korruption som han fick sig till livs under vistelsen i den Rumänska monarkin rubbade hans övertygelser. I sina memoarer från 1985 skrev Fredborg följande om besöket i Rumänien våren 1935:

Inom parentes sagt var det något av en chock för mig som monarkist att höra dylika historier. [...] I princip ansåg jag att chanserna att ha en anständig förvaltning var mycket större i en monarki än i en republik – och anser det fortfarande. Men den rumänska monarkin var ett undantag.⁷⁸

Hans förvissning om monarkins överlägsenhet som styrelseskick överlevde emellertid denna chock. Åter i Ungern stärktes hans uppfattning om ”huset Habsburgs civilisatoriska funktion” och den välgörande verkan som det kejserliga Wien hade haft på de länder som tidigare hade ingått i Österrike-Ungern. Ett år efter sin rundresa i Centraleuropa mötte han tronarvingen till kejsardömet, ärkehertigen Otto av Habsburg, i Stockholm.⁷⁹ En bekantskap som skulle bli livslång och av betydelse för de sammanhang som föreliggande arbete avhandlar.

Under 1930-talet var Fredborg engagerad i det högerextrema Sveriges nationella förbund (SNF) och drivande i att arrangera det ökända Bollhusmötet i Uppsala under vårvintern 1939 då studentkåren aktivt tog ställning mot att släppa in judiska läkare på flykt undan naziregimen i Tyskland. Då, under åren kring andra världskrigets utbrott, argumenterade Fredborg ivrigt mot rasblandning och förespråkade en svensk nationalism som var både antisemitisk, antidemokratisk och ”antinazistisk”.⁸⁰ I samband med sin nationalistiska aktivism var han inte främmande för ”la technique du coup d’état”, eller ”förändring genom egen ansträngning” som han också kallade metoden. Om det normala förfarandet för att uppnå förändring visade sig oframkomlig återstod kuppmakarens verktyg. Ett förfaringssätt som han inte tvekade att begagna och som han framgångsrikt använde såväl inom den konservativa studentföreningen Heimdal

⁷⁷ Fredborg, *Destination*, s. 33, 66, citat s. 82.

⁷⁸ Fredborg, *Destination*, s. 105.

⁷⁹ Fredborg, *Destination*, s. 66, 118.

⁸⁰ Fredborgs och hans nationalistiska fränders ”antinazism” var betydligt mer ambivalent än ett rent avståndstagande, se Ola Larsmo *Djävulssonaten: Ur det svenska hatets historia*, Stockholm 2007, s. 72-74, 102-113, och Larsmo, ”På bägge sidor av vallen” i *Dagens Nyheter*, 11 mars 2006.

i Uppsala som i samband med Bollhusmötet.⁸¹ Vid samma period fann han en potentiell karriär som yrkespolitiker ”motbjudande”.⁸²

Fredborgs kritiska inställning till demokratin var intimt förknippad med hans aversion mot socialdemokratin. I ett Sverige ”präglad av avundsjuka” skulle deras ”klasskampsparoller och extrema jämlikhetspropaganda” leda till en ”kult av medelmåttan, slätstrukenheten, i värsta fall en diktatur”.⁸³ I en text med titeln *Progressismen*⁸⁴ från 1947 skissade han på formerna för vad han ansåg vara ett balanserat alternativ till det socialistiska ”massvälde” som socialdemokraterna hade släppt löst över Sverige.

Syndafallet hade inletts med den allmänna och lika rösträtten:

Tills dess garanterades ett jämviktsförhållande genom den 40-gradiga skalan. Den gav ett betydande inflytande åt personer med pengar. Detta var kanske icke i och för sig någon lycklig lösning. Innehavet av förmögenhet predestinerar varken till speciell kompetens eller särskild klarsyn på samhällsproblemen. [...] Men den extrema demokratien är ett lika bristfälligt instrument. Om principen en man-en röst drives för långt, innebär detta ju, att det skikt, som förfogar över de stora väljarskarorna (vilket ingalunda är synonymt med att de representera hela samhällets samfälliga bästa), blir bestämmande även i sådana frågor, som klart ligga utanför deras kompetens.⁸⁵

Intressant nog var hans invändning mot graderad rösträtt inte att det skulle bryta mot den demokratiska grundprincipen om en person en röst, utan insikten om att rikedom sorgligt nog inte var någon garanti för klokskap och bildning. I förbigående är det värt att notera att Hayek inte nödvändigtvis skulle ha hållit med om detta då en god familj, enligt honom, ofta var viktigare än medfödda talanger.⁸⁶ Hur som helst var syftet med Fredborgs utläggning att finna en ”progressiv åskådning” som kunde utgöra ett alternativ till socialismen. Förvisso var den marxistiska klasskampen en cancer i samhällsorganismen, men likväl hade den rest kniviga frågor om inflytande och resursfördelning. Hur skulle dessa avvägningar göras? Fredborg såg framför sig hur ett riksråd bestående av en förnuftig elit bemyndigad med vetorätt över de folkvalda i särskilt viktiga sam-

81 Larsmo har uppmärksammat denna fäbless för kupptekniker, *Djävulssonaten*, s. 61. Citatet och Fredborg om kuppen i Heimdal, se *Destination*, s. 74-75.

82 Fredborg, *Destination*, s. 156.

83 Fredborg, *Destination*, s. 54.

84 På 1960-talet gick Fredborg hårt åt vad han då kallade för ”amerikansk ’progressism’” när han försvarade juntan i Grekland, se Arvid Fredborg, ”Hellas som politiskt problem” i *Svensk Tidskrift*, Årsbok 1968, s. 16-19.

85 ”Progressismen” i *AFEP* | *ICM*.

86 Hayek, *Frihetens grundvalar*, s. 720.

hållsfrågor skulle kunna hantera dessa avgörande spörsmål. "Progressismens" främsta uppgift var att se till att "intelligensen" i samhället fick den nödvändiga fostran och de materiella förutsättningarna som skulle göra dem lämpade för en "ledarställning", bland annat i det föreslagna riksrådet. Över arrangemanget tronade konungen. Denna skiktning mellan ledare och ledda skulle motverka den "kult" av den stora massan som dithills hade gjort överklassen till den enda förtryckta klassen i Sverige.⁸⁷

Fredborgs vision var trots dess antidemokratiska karaktär inte uttalat föraktfull mot de lägre samhällsklasserna då även begåvade barn ur arbetarklassen mycket väl kunde platsa i "intelligensen". Hayek betraktade däremot social klass som mer betydelsefull än individuell talang.

3.2 Gynnsamma nätverk

I samband med Fredborgs bortgång 1996 skrev Anders Björnsson en minnestext i den Moderaterna närstående *Svensk Tidskrift*:

Polemikern Fredborg kom till sin rätt i magasinet OBS, en pigg högeröst i ett Efterkrigssverige där socialdemokratin höll på att skaffa sig hegemoni. Men mellan en doktorsavhandling i historia (1951) och memoarvolymen *Destination: Berlin* (1985) ligger en period när han i stort sett avstod från att skriva för en bredare publik.⁸⁸

De dryga tre decennier då han "avstod från att skriva för en bredare publik" var just den tidsperiod då han var som mest aktiv på den internationella arenan. Efter uppdrag som korrespondent för Svenska Dagbladet i Nazityskland mitt under brinnande krig fick han sitt genombrott med bästsäljaren *Bakom stålvalLEN* (1943) om situationen i Tredje riket. Han fortsatte som journalist och skribent till tidigt 1950-tal då hans karriär tog en ny vändning. Tack vare de kontakter som hans tidigare redaktör på Svenska Dagbladet, Ivar Andersson (under tidigt 1930-tal ordförande i högerextrema Sveriges nationella ungdom),⁸⁹ kunde tillhandahålla och ett förmånligt avtal med Sveriges Allmänna Exportförening byggde han under kommande år upp en konsultverksamhet som omvärldsbevakare åt svenska och finska företag. Initiativet kom från näringslivet och enligt förslaget skulle Exportföreningen inledningsvis tillhandahålla kontorslokal samt ställa en sekreterare till förfogande. Av handlingarna framgår att Ivar Andersson

⁸⁷ "Progressismen" i *AFEP* | *ICM*.

⁸⁸ Anders Björnsson, "Till minnet av Arvid Fredborg" i *Svensk Tidskrift*, nr 1 årgång 83 1996, s. 55.

⁸⁹ Larsmo, *Djävulssonaten*, s. 112. SNU bytte 1934 namn till SNF, ibland används SNU/SNF.

var drivande i att skapa förutsättningarna för Fredborg som utrikespolitisk konsult.⁹⁰ ”Själv är bäste dräng!” formulerade Fredborg sin politiska filosofi,⁹¹ men uppenbarligen var han behjälpt av andra ”drängar” i sitt värv.

Fredborgs nationella och internationella kontaktnät var omfattande och skulle komma väl till pass för hans engagemang som politisk aktivist. Samtidigt som han etablerade sig som näringslivskonsult blev han aktiv medlem i den konservativa organisationen Centre Européen de Documentation et d’Information (CEDI) som var knuten till Francoregimen i Spanien och hade som målsättning att främja kristna värden och europeisk integration. Många i Skandinavien betraktade emellertid organisationen som ett instrument för spansk politik. Dessutom konstaterade Fredborg att det var svårt att rekrytera medlemmar från Storbritannien då briterna betraktade konservativa på kontinenten som mer eller mindre öppna fascister.⁹² Själv var han inte heller helt tillfreds med hur organisationen fungerade. Urvalet av medlemmar lämnade mycket i övrigt att önska och han ville därför bilda en struktur med klubbar av anglosaxisk karaktär med en tydligare protestantisk profil och striktare regler för vilka som skulle få vara med. Han diskuterade sina planer med CEDI:s ordförande Otto av Habsburg, ärkehertigen som han hade lärt känna två decennier tidigare, som föreslog att de skulle bilda en ny organisation. 1957 beslutade CEDI att grunda ett oberoende forskningsinstitut. Planerna stöp dock på grund av pengabrist. I slutet av 1958, efter att Fredborg på egen hand hade säkrat nödvändiga resurser i Sverige för att finansiera tre års ”blygsam” verksamhet, nedtecknade han den promemoria som under nästföljande år skulle resultera i Institut d’Études Politiques (härefter kallat institutet) med säte i det lilla hertigdömet Liechtenstein i Alperna.⁹³ Institutet samlade ”hårdade individualister”⁹⁴ som var både konservativa och nyliberala, eller ”neo-liberala” som Fredborg formulerade saken i ett brev till sin vän Per Jacobsson, chef för Internationella valutafonden.⁹⁵ Det var 1959.

90 ”P.M.” märkt ”Förtroligt” 10 juni 1952; Brev från Ivar Andersson 22 mars 1952 och 2 juli 1952; Brev från Exportföreningen (namn på avsändare otydligt) 27 mars 1952 i *AFEP* | *K1*.

91 Fredborg, *Destination*, s. 54.

92 ”P.M.” 24 november 1958 i *AFEP* | *PM*.

93 ”Tal i Vaduz 10/6 1989”, talmanus i *AFEP* | *Tal*. Uppgifterna om institutet och dess verksamhet härrör från tre dokument i Fredborgs arkiv: den promemoria han författade 1958; ett manuskript till ett tal han höll vid institutet 1989 samt ett fragmentariskt utkast till institutets historia, ”Provisorisk text till institutets historia” odaterad i *AFEP* | *CEDI IEP*, som han nedtecknade i slutet av sitt liv, troligen 1994-1995 då 1984 omnämns som mer än tio år sedan och Arvid Fredborg gick bort den 4 januari 1996. Texten färdigställdes 1999 och refereras i Johannes Großmann, *Die Internationale der Konservativen: Transnationale Elitenzirkel und private Außenpolitik in Westeuropa seit 1945*, Oldenbourg 2014, s. 390, not 10 och följande sidor.

94 ”Tal 22/7-61 i New York” i *AFEP* | *B61-62*.

95 Brev till Per Jacobsson 20 mars 1959 i *AFEP* | *B59-60*. Biografiska uppgifter om Per Jacobsson,

3.3 En nyliberal organisatör

Ett par år senare arbetade Fredborg för att sjösätta ytterligare en sammanslutning för att mer explicit ta sig an problemen för fri företagsamhet. Vid ett lunchmöte i New York sommaren 1961 för att skaffa sponsorer till verksamheten höll Fredborg ett tal där han förklarade att initiativet till den nya organisationen kom från institutet i Liechtenstein och att dess verksamhet var tänkt att bli ”militant” och syftade till att ”nå massorna med modern propaganda”. All denna information var naturligtvis strikt konfidentiellt eftersom de församlade ”kunde föreställa sig konsekvenserna om socialisterna fick reda på det för tidigt”. För att undvika beskyllningar om amerikansk ”imperialism” skulle verksamheten vara förknippad med små och neutrala länder i Europa som Sverige, Österrike och Schweiz.⁹⁶ Trots att Fredborg utöver sin egen formuleringskonst medförde två förinspelade tal, det ena av Österrikes centralbankschef Reinhard Kamitz, det andra av den brittiske parlamentsledamoten John Rodgers (tory), som det tjugotal närvarande fick lyssna till, slutade lunchen i osäkerhet om det skulle bli några pengar eller inte, delvis på grund av att de församlade inte visste om att det var fråga om ett fund-raising-möte.⁹⁷

I slutet av året sattes planerna ändå i verket då Fredborg tillsammans med Kamitz och ytterligare en handfull personer – däribland hans bundsförvant från tiden i Uppsala och Bollhusmötet, Erik Anners – bildade International Freedom Academy (Infra) med säte i Wien.⁹⁸ Det svenska inflytandet under de första åren var betydande såväl intellektuellt som finansiellt. Enligt ett internt PM förberedde en svensk ad hoc-kommitté starten av Infra sommaren 1960. I kommittén ingick professorerna Henrik Munktel och Torvald Höjer, samt docent Erik Anners, fil. lic. Leif Carlsson och civilekonom Finn Andreen.⁹⁹ Den sistnämnde blev sedermera generalsekreterare för Infra och skrev då en promemoria där han lyfte fram svenska finansiärer, exempelvis pappersmassaindustrin MoDo, som särskilt betydelsefulla.¹⁰⁰

Ett förarbete till Infra beskrev hur ”den fria världen” befann sig i ”dödlig fara”.¹⁰¹

se *Per Jacobsson Foundation* <http://www.perjacobsson.org/bio.htm> (åtkomst 7 april 2016) samt *Vem är det?* 1963, <http://runeberg.org/vemardet/1963/0533.html> (åtkomst 7 april 2016).

96 ”Tal 22/7-61 i New York” i *AFEP* | *B61-62*.

97 Dagboksanteckning 27 juli 1961 i *AFEP* | *D59-63*.

98 ”First Committee Meeting of the new organization” 2 oktober 1961 i *AFEP* | *B61-62*, samt ”Protokoll über die Gründung der International Freedom Academy” 7 december 1961 i *AFEP* | *INFRA vit*.

99 ”P.M.” 27 mars 1961 signerat ”A. Fg.” i *AFEP* | *INFRA vit*.

100 ”Memorandum” av Finn Andreen 4 november 1964 i *AFEP* | *INFRA vit*.

101 ”The Free world is in a deadly peril”, citat ur ”World Foundation for Human Liberty and Free Enterprise” odaterat och osignerat memorandum skrivet före december 1961 i *AFEP* | *INFRA vit*.

Tonfallet bar likheter med det språkbruk som Mont Pèlerin Society hade använt i sin avsiktsförklaring. Nästan femton år efter det att Hayek hade startat sitt sällskap målade Infra-dokumentet, intressant nog, upp en bild av Västvärlden som en sovande jätte som behövde väckas ur sin slummer för att inte kommunismen skulle uppnå världsherravälde. ”Vi måste slå om från reträtt till attack.”¹⁰² Dittills hade marknadsekonomens förespråkare till skillnad från sina ideologiska motståndare – som på grund av deras kollektivistiska läggning hade en fallenhet för samarbete och koordinerade aktiviteter – ignorerat behovet av politisk organisering.¹⁰³ Skrivningarna antyder att Infra hade storslagna ambitioner och, om inte annat, ville ena sina egna medlemmar kring idén att de skulle bli den offensiva kraft i det kalla kriget som hittills hade saknats; en ny aktör redo att ta över taktpinnen för ”den fria världen”.

Av den militanta propagandaorganisation som Fredborg hade förespeglat lunchgästerna i New York blev intet. I stället uppstod ytterligare ett slutet sällskap, men denna gång med den uttalade ambitionen att bygga upp ett internationellt kontaktnät för att koordinera de krafter som verkade till den fria marknadens försvar. Därutöver skulle de översätta skrifter och publicera eget material om hur ett fritt näringsliv var grundvalen för ett fritt samhälle. En kortfattad broschyr om organisationens verksamhet slog fast relationen mellan ekonomisk frihet och individens frihet.

Frihetsbegreppet är i slutänden endast relevant när det används om individer. Ekonomisk frihet måste därför vara fast förankrad i individuell frihet. Motsvarigheten är lika sann: Det kan inte finnas någon frihet för människan utan fri företagsamhet.¹⁰⁴

Den starka kopplingen mellan individualism, företagsamhet och frihet går som en röd tråd genom Fredborgs retorik i samband med institutet och Infra. I kombination med hans aversion mot jämlikhet implicerar det ett särskilt förhållningssätt till frågan om frihet kontra ofrihet där förmågan att agera, eller med andra ord makten att realisera sina planer, var underförstådd. Hotet mot friheten kom från olika former av kollektivism.¹⁰⁵ Frihet som oberoende och majoritetsstyre som problem, samma teman som

102 ”From retreat we must turn to attack.” citat ur ”World Foundation for Human Liberty and Free Enterprise”.

103 ”World Foundation for Human Liberty and Free Enterprise”.

104 ”The concept of freedom is, in the last analysis only relevant when employed in relation to individuals. Economic freedom must therefore be firmly based upon individual freedom. The reverse is equally true: there can be no human liberty without free enterprise.” Citat ur ”INFRA – A Survey of Background, Aims and Activities”, juli 1965 i *AFEP* | *INFRA vit*.

105 ”P.M.” 27 mars 1961.

jag uppmärksammade i diskussionen om nyliberalismens syn på frihet och demokrati i kapitel 2, återkom här i modifierad skepnad. Bristande respekt för privat äganderätt riskerade att omintetgöra möjligheten för individer och företag att agera självständigt. En fri värld var i första hand var synonym med företagarnas och de välsituerades möjlighet att handla oberoende av vad demokratiska majoriteter beslutade.

Men samtidigt som Fredborg betraktade sig och sina nyliberala meningsfränder som individualister och svurna fiender till all form av konformism betonade han vikten av att respektera nationella traditioner, sedvänjor och kristna värden.¹⁰⁶ Friheten var således en frihet inom tydliga ramar – en *frihet under ansvar* – där individens handlingsutrymme mer liknade solistens utrymme för improvisation över ett givet tema än en licens för var och en att efter eget gottfinnande göra vad de ville.

3.4 Högers utsatta position

Inför bildandet av Infra hade Fredborg och hans förtrogna flitiga kontakter i många länder, inte minst i Sverige. Han kontaktade sin vän försäkringsdirektör Alvar Lindencrona på Thulebolagen angående svenska finansiella åtaganden i förhållande till det nätverk av organisationer – Infra, institutet och CEDI – där han numera var inblandad. Fortsatt svenskt inflytande på det internationella planet var en ”nationell nödvändighet” varför bidrag till verksamheterna skulle vara en förnuftig investering, menade Fredborg. Enligt hans beräkningar behövde svenska aktörer bidra med ytterligare 150 000 kronor årligen utöver redan utlovade pengar.¹⁰⁷ Omräknat till dagens penningvärde motsvarar det en och tre kvarts miljoner kronor.¹⁰⁸ Pengarna skulle huvudsakligen gå till Infra varefter resterande summa skulle fördelas mellan verksamheten vid institutet i Liechtenstein och CEDI. I brevet framgår det vidare att både Lindencrona och Per ”Pelle” Norlin,¹⁰⁹ direktör i Johnson-koncernen, redan under våren 1961 hade levererat betydande summor för att Fredborg skulle kunna ägna tid åt att sjösätta Infra och arbeta vidare med vad han kallade ”Free Enterprise-problemet”, en omskrivning för

¹⁰⁶ ”P.M.” 24 november 1958 i *AFEP* | *PM*.

¹⁰⁷ Brev till Alvar Lindencrona 14 oktober 1961 i *AFEP* | *B61-62*. Thulebolagen blev senare uppköpta av Skandia. Om Alvar Lindencrona se *Vem är det?* 1977, <http://runeberg.org/vemardet/1977/0639.html> (åtkomst 24 mars 2016).

¹⁰⁸ Observera att detta är en omräkning enligt konsumentprisindex som ger en indikation om storleksordningen men som inte tar hänsyn till förändrade lönenivåer över tid. De skulle ge betydligt högre summor i dag. Rodney Edvinsson och Johan Söderberg, ”A Consumer Price Index for Sweden 1290-2008” i *Review of Income and Wealth*, vol. 57 (2), 2011, s. 270-292.

¹⁰⁹ Per Norlin (1905-1992) var direktör i Johnson-koncernen 1955-1980, dessförinnan vd för SAS, se *Vem är det?* 1985, <http://runeberg.org/vemardet/1985/0828.html> (åtkomst 24 mars 2016).

hans engagemang för en ur näringslivets perspektiv mer gynnsam politisk utveckling.

Men Fredborg var också bekymrad över sin egen situation. Utan ”ekonomiskt oberoende” skulle han omöjligen kunna ägna betydande tid och energi åt internationell organisering och han bad därför Lindencrona om hjälp med att kontakta potentiella klienter till hans konsultverksamhet då stålkoncernen Uddeholm nyligen hade sagt upp kontraktet. För egen del misstänkte Fredborg att företagets expert på public relations – som enligt underrättelser från en ”förstklassig källa” på insidan betraktade omvärldsbevakning som ett tämligen simpelt uppdrag som var och en själv kunde utföra genom att läsa tidningar – hade tubbat vd:n att avsluta uppdraget.¹¹⁰

Brevet ger en ögonblicksbild av ett återkommande tema i promemorior, protokoll och brevväxlingar: den ständiga jakten på pengar. Uppenbarligen var Fredborg själv stadd vid kassa då han vid flera tillfällen sköt till medel ur egen ficka eller gick i god för betydande summor för att Infra skulle kunna fortsätta sin verksamhet. Inför starten ställde han provisoriskt motsvarande en halv miljon kronor till förfogande¹¹¹ och även senare skulle Infra stå i skuld till honom. Utöver dessa personliga bidrag var han organisationens huvudsakliga insamlingsledare.¹¹² Hans frivilliga åtaganden innebar att han ständigt tvingades tulla på sina reserver. I flera dokument beklagar han sig över hur svårt det var för dem med en konservativ agenda att finna adekvata medel för sina politiska projekt, medan pengarna formligen regnade över aktivister vid den motsatta änden av det politiska spektrumet. Inför bildandet av institutet i Lienchtenstein skrev Fredborg:

Ofta har man haft tillfälle att reflektera över det faktum att den traditionella vänsterns föreställning om att konservativa vadar i pengar har liten överensstämmelse med verkligheten. Vanligtvis: Konservativa har större svårigheter än socialister att få tag i även måttliga summor för politisk verksamhet.¹¹³

110 Brev till Lindencrona. Fredborg bad uttryckligen Lindencrona prata med Metallverken. I brev till professor Henrik Munktel (6 mars 1959 respektive 3 februari 1960 i *AFEP* | *B59-60*) uppgav Fredborg Metallverken som ett av hans klientbolag, men 28 september 1960 hade kontraktet gått ut och Metallverken förnyade det inte (dagboksanteckning 28 september 1960 i *AFEP* | *D59-63*).

111 ”P.M.” 27 mars 1961.

112 1965 gick Fredborg personligen i god för \$5 000 årligen, motsvarande omkring en kvarts miljon kronor, för svenskt vidkommande om inte näringslivet ställde upp, se Infra, protokoll från kommittémöte 25 mars 1966 i *AFEP* | *INFRA vit*. Året dessförinnan beklagade organisationen att de inte hade kunnat betala av en skuld på drygt 150 000 kronor till Fredborg, Dagordning för kommittémöte 7 november 1964 i *AFEP* | *INFRA brun*. I en internrapport framgår det att Fredborg var den som främst samlade in pengar, ”Report on INFRA” 12 mars 1967 i *AFEP* | *INFRA brun*.

113 ”Often one has had occasion to reflect on the fact that the traditional leftist picture of the Conservatives wallowing in money very little corresponds to real life. Usually: Conservatives have greater difficulties than Socialists to obtain even modest sums for political work.” Citat ur ”P.M.” 24 november 1958.

I ett manusutkast till ett tal på institutet drygt trettio år senare skrev han att ”vi alla vet att det är svårt att samla in pengar om du tillhör den politiska högern, medan det motsatta gäller om det är en vänsteransträngning”.¹¹⁴ Poängen här är inte huruvida denna beskrivning är sann eller inte, utan att den dels visar hur Fredborg gärna framställde sig själv som en ideologisk krigare som tog strid mot alla odds, dels ger en inblick i hur han och hans konservativa meningsfränder upplevde situationen. Trots att de på eget initiativ och med oerhörd hängivenhet kämpade för näringslivets intressen var responsen tidvis sval. Det finns i Fredborgs skrivningar en ton av martyrskap, en kontrarevolutionär kämpaglöd som bottnar i en känsla av att befinna sig i underläge men ändå samla sina krafter för att mot alla odds utkräva revansch. Medan vänstern levde ett liv i sus och dus stretade de konservativa ståndaktigt på mot en ogin verklighet.

En möjlig orsak till den motsträvighet att öppna plånboken som Fredborg tidvis upplevde hos näringslivet kan ha berott på att företagsledare och bankdirektörer ogärna spenderade pengar på vad allmänheten lätt hade kunnat uppfatta som propaganda om transaktionerna kom till offentlig kännedom. I det ovan refererade brevet erbjöd sig Fredborg tjänstvilligt att dölja vad pengarna som försäkringsdirektör Lindencrona och direktör Pelle Norlin tillhandahållit under våren 1961 egentligen var avsedda för.

Jag är villig att underlätta det hela för Er genom att kvittera ut beloppet såsom ersättning för specialuppdrag, vilket man ju också kan säga, att det rört sig om.

Likväl föreföll Infra ständigt lida av underskott på likvida medel och organisationens ledning sökte oupphörligen efter nya inkomstkällor. Uppmuntrande tips från likasinnade verkade vara lättare att få tag på än reda kontanter. Den konservative aktivisten Don Lipsett¹¹⁵ försökte i en kort brevväxling med Infras generalsekreterare Finn Andreen – som tidigare hade varit anställd i Fredborgs internationella konsultverksamhet¹¹⁶ – hjälpa sina allierade på andra sidan Atlanten med konkreta förslag om vilka de borde kontakta, hur de borde närma sig dem och hur de borde profilera sig för att kunna få ta del av amerikanska pengar. Han uppmanade dem att tydligare skilja sig från Mont Pèlerin Society

114 ”[...] as we all know it is difficult to raise money if you belong to the political right whereas the opposite is the case if it is a leftist endeavour.” Citat ur ”Tal i Vaduz 10/6 1989”.

115 Don Lipsett grundade med hjälp av ekonomen Milton Friedman och författaren William F. Buckley Philadelphia Society i november 1964 efter den republikanske kandidaten Barry Goldwaters förlust i presidentvalet. Se Linda Bridges, ”Philadelphia Society at 50” i *National Review* 2 juli 2014, <http://www.nationalreview.com/node/397464> (åtkomst 7 mars 2016).

116 Brev till Finn Andreen 18 augusti 1958 i *AFEP* | K1, samt ovan refererade brev till Lindencrona. Fredborg såg sig själv som den som fostrat Andreen till att bli en självständig person kapabel att axla ansvaret för Infra, dagboksanteckning 9 september 1962 i *AFEP* | D59-63.

för att inte uppfattas som en kopia av det etablerade sällskapet, en potentiell konflikt som Infra redan hade uppmärksammat på ett kommittémöte föregående år. En annan av Lipsetts rekommendationer gick ut på att få en nyliberal ikon som Milton Friedman att ge ett uppskattande omdöme om Infrans insatser.¹¹⁷ Generalsekreterare Andreen hade dock redan etablerat kontakt med just Friedman.¹¹⁸

Det framgår inte av källmaterialet i Fredborgs arkiv huruvida denna kontakt gav avkastning, men uppenbarligen lyckades Infra överleva åtminstone till en bit in på 1970-talet.

Det kan här vara på sin plats att sätta den upplevda pengabristen i perspektiv. I förarbetena inför organisationens tillkomst räknade grundarna med att de åtminstone skulle komma att behöva en budget om 600 000 dollar per år i tre års tid för verksamheten.¹¹⁹ Detta ursprungliga förslag motsvarar omkring 35 miljoner kronor om året i dagens penningvärde för en nystartad organisation utan vare sig verksamhet eller konkret program (i jämförelse bedriver tankesmedjan Timbro verksamhet för samma summa, 35 miljoner kronor).¹²⁰ Budgeten fick emellertid revideras nedåt tämligen kraftigt under följande år. I slutet av 1962 konstaterade Infrans ledning att de inte hade lyckats säkra tillräckliga medel för en föreslagen budget om drygt 10 miljoner kronor och i stället fick nöja sig med verksamhet till en kostnad av 1,2 miljoner kronor för 1963. Kommande år landade budgeten i denna mer modesta härad.¹²¹ Som jämförelse omsatte Fredborgs egen konsultverksamhet åren kring 1960 omkring tre miljoner kronor om året, omräknat till dagens penningvärde.¹²²

117 Brev från Don Lipsett till Finn Andreen, 9 respektive 22 februari 1967 i *AFEP | INFRA brun*, samt protokoll 25 mars 1966.

118 Enligt förteckningen över Friedmans arkiv höll Andreen och han kontakt brevledes mellan 1966 och 1977. Se *Milton Friedman Papers 1931-2006*, Correspondence 1940-1991, Box 19, Folder 17, http://oac.cdlib.org/findaid/ark:/13030/tf7t1nb2hx/entire_text/ (åtkomst 25 mars 2016).

119 "World Foundation for Human Liberty and Free Enterprise".

120 Se Timbros hemsida, <http://timbro.se/om-timbro> (åtkomst 15 april 2016).

121 "P.M. on Free Enterprise" 1 november 1962 i *AFEP | INFRA vit*. Den ovan nämnda internrapporten 12 mars 1967 föreslog en budgetram på under tre kvarts miljon kronor för 1967.

122 Fredborg uppgav att han hade mellan 20-21 företag som vart och ett betalade 12 000 kronor om året vilket omräknat till dagens penningvärde gav totala intäkter på mellan 2,8-3,1 miljoner kronor årligen. Han strävade efter 25 bolag, vilket skulle ha inbringat 3,5 miljoner kronor. Detta är minimumintäkter före eventuella extrauppdrag. Se tidigare refererade brev till Munktel 6 mars 1959 respektive 3 februari 1960, samt "P.M." märkt "Konfidentiellt" 20 augusti 1966 i *AFEP | K1*.

3.5 Nyliberalismen som försvann

Trots knapra resurser i förhållande till de ambitiösa planerna genomförde Infra en hel del aktiviteter. De skapade en förteckning över likasinnade organisationer världen över med bibliografi över deras respektive publikationer,¹²³ de översatte böcker, publicerade egna skrifter (se uppsatsens omslag), gav ut en egen rapportserie med omvärldsbevakning (en syssla som Fredborg och hans tidigare medarbetare generalsekreterare Finn Andreen var väl förtrogna med) samt organiserade en konferens för fri företagsamhet i Norge.¹²⁴ Detta var bara "toppen" av deras verksamhet. Minst lika viktigt var det långsiktiga arbetet med att bygga upp ett vidsträckt kontaktnät. Tack vare åtskilliga resor och uppemot 2 000 brev årligen etablerade Infra ett nätverk som innefattade nyliberala tankesmedjor och framträdande personer inom den nyliberala sfären.¹²⁵

Infra strök dock snabbt beteckningen nyliberal ur sina dokument. Ett utkast från oktober 1962 beskrev organisationen som ett försök att väcka liv i världens "nyliberala" och "antikollektivistiska" styrkor. Blott två veckor senare var ordet nyliberal struket ur slutversionen av samma dokument. Några år senare, 1967, beskrev generalsekreterare Andreen Infra som en erkänd aktör för främjandet av en libertariansk samhällsordning. Inom loppet av några få år hade således nyliberalism övergått i libertarianism.¹²⁶ Både Daniel Stedman Jones och Mirowski har noterat liknande förvandlingar inom andra delar av den nyliberala rörelsen. Fram till tidigt 1950-tal kallade sig exempelvis Mont Pèlerin-medlemmen Milton Friedman för nyliberal för att senare beteckna sig som libertarian.¹²⁷ I Hartwells historieskrivning över sällskapet är "liberalism" och "klassisk liberalism" legio, medan "nyliberal" endast förekommer några enstaka gånger på över 200 sidor, oftast i samband med citat. Begreppet nyliberalism saknas i index. Enligt Mirowskis tolkning har denna förändring varit en medveten strategi inom delar av rörelsen för att förenkla nyliberalismens budskap och göra det mer aptitligt för en lekmannapublik.¹²⁸

123 Organisationsförteckning: "List of Free Enterprise Organisations" i *AFEP | INFRA brun*.

124 Beskrivning av publikationen samt konferens i Norge, se: "Trends-Bulletin" maj 1965 och "International Conference in Norway" 25 juni 1965, båda i *AFEP | INFRA vit*.

125 För övergripande verksamhet se: "Report on INFRA" 12 mars 1967.

126 "neo-liberal, anti-collectivist", se "P.M. on Free Enterprise" utkast 17 oktober 1962 respektive slutversion 1 november 1962 i *AFEP | INFRA vit* samt ovan nämnda internrapport 12 mars 1967.

127 Daniel Stedman Jones, *Masters of the universe*, s. 96-103. Philip Mirowski, "The Political Movement that Dared not Speak its own Name: The Neoliberal Thought Collective Under Erasure", Institute for New Economic Thinking, *Working Paper nr 23*, 2014, <https://ineteconomics.org/ideas-papers/research-papers/the-political-movement-that-dared-not-speak-its-own-name-the-neoliberal-thought-collective-under-erasure> (åtkomst 13 april 2016). Se även Mirowski "Postface".

128 Mirowski, "The Political Movement", s. 26-27.

I samma veva som Infras förändrade självidentifiering hade dess ambition att leda det internationella arbetet för ett fritt näringsliv börjat stöta på patrull. Efter en konferens 1966 avstod en etablerad näringslivsorganisation i England, Aims of Industry¹²⁹, från vidare samarbete under Infras paraply på grund av den sistnämndas bristande respekt för en demokratisk beslutsordning. Ur Infras synvinkel var detta emellertid inte något entydigt negativt. Tvärtom innebar konflikter med en del nationella organisationer en nödvändig utrensning för att skapa en mer effektiv internationell rörelse¹³⁰ där de själva utgjorde den utvalda elit som skulle föra kampen vidare. Kampen blev emellertid kortvarig och efter en flytt av organisationens kontor till Stockholm 1967 verkar Infra sakta men säkert ha tynat bort. Det sista spåret i Fredborgs arkiv är en promemoria från 12 april 1972. Vid det laget var Andreen fortfarande generalsekreterare och Västtysklands tidigare förbundskansler Ludwig Erhard hade axlat presidentskapet efter Reinhard Kamitz (det verkar därmed som om de lade ner med flaggan i topp). Promemorian handlade dock inte om Infra utan var i stället en presentation av den nya produkt – en serie rapporter med politisk och ekonomisk analys av internationella frågor – som Fredborg och Andreen skulle försöka marknadsföra gentemot en exklusiv krets av prenumeranter.¹³¹ De två vapenbröderna var uppenbarligen på väg mot nya äventyr. Följande år kom premiärnumret av tidskriften *International Background* som mellan 1973-1985 skulle komma att engagera bland andra SAF-chefen Curt Nicolin som skribent.¹³²

3.6 In i rörelsens centrum

I en vänbok till en italiensk nyliberal ekonom beskrivs Infra som ett av de misslyckade försöken att starta nya tankesmedjor och organisationer som Friedrich Hayek var inblandad i parallellt med sitt engagemang i Mont Pèlerin Society.¹³³ I de delar av Fredborgs arkivsamling som rör Infra finns dock inget stöd för detta påstående. Fredborg var en flitig dokumentsamlare, ymnig brevskrivare och noggrann dagsboksförare, men

129 Se Ben Jackson, "The Think-Tank Archipelago: Thatcherism and Neoliberalism" i Hagen Schulz-Forberg & Niklas Olsen (red), *Re-Inventing Western Civilisation: Transnational Reconstructions of Liberalism in Europe in the Twentieth Century*, Newcastle upon Tyne 2014, s. 196.

130 Brev från Bridges Webb (Aims of Industry) till Finn Andreen 19 januari 1967 och svar av Finn Andreen 2 februari 1967 i *AFEP* | *INFRA brun*, samt internrapport 12 mars 1967.

131 "P.M." daterat 12 april 1972 författat av Arvid Fredborg i *AFEP* | *Tal2*.

132 Brev till Justitiedepartementet 23 oktober 1980 i *AFEP* | *BH-J*, samt utdrag ur *International Background* i *AFEP* | *K1*.

133 Kurt R. Leube, "Efforts that failed" i Raffaele De Mucci & Kurt R. Leube (red), *Un austriaco in Itali: Studi in onore di Dario Antiseri*, Rubbettino 2012, s. 135.

han nämner inte Hayek under de aktuella åren annat än i samband med Mont Pèlerin Society.

Det var för övrigt vid denna tid som han första gången personligen stiftade bekantskap med Hayeks sällskap tack vare en inbjudan från ärkehertig Otto av Habsburg, med vilken han förefaller ha haft riklig och förtrolig korrespondens under hela sitt liv.¹³⁴ Fredborg deltog på sitt första möte i Kassel i Västtyskland 1960. På den inledande mottagningen kände han inte en enda människa. Inga svenskar fanns på plats. Senare under vistelsen fick Fredborg återberättat av sällskapets schweiziska sekreterare, Alfred Hunold, hur tidningsmannen Herbert Tingsten hade deltagit på den första konferensen 1947, men lämnat mötet i raseri då han inte fick tala hur länge som helst. ”Typiskt!”, noterade Fredborg syrligt i sin dagbok.¹³⁵

Själv beskrev Tingsten detta möte på följande vis i sina memoarer:

Många framstående vetenskapsmän deltog, såsom Frederic von [!] Hayek, Ludwig von Mises, Lionel Robbins, William Rappard och Wilhelm Röpke, men de flesta företrädde en gammalliberalism, som var mig helt främmande; progressiv inkomstskatt och från svensk synpunkt naturliga socialpolitiska reformer betraktades som äventyrliga avsteg från en sant liberal ordning. I en debatt yttrade jag, att ”om detta är liberalism, är jag nog fortfarande socialist”, och jag deltog aldrig vidare i sällskapets årliga sammanträden.¹³⁶

Den ”gammalliberalism” som syntes väl magstark för liberalen Tingsten föreföll däremot mer aptitlig för den konservative Fredborg. Den senare fruktade emellertid att han aldrig mer skulle bli inbjuden till sällskapet igen då han under en av mötesdagarna i Kassel hade dristat sig till att begära ordet och ifrågasatt de församlade talarnas fixering vid ekonomiska spørsmål när det i själva verket var politiska frågor som krävde mer uppmärksamhet.¹³⁷ Hans farhågor visade sig dock grundlösa. Under de följande decennierna skulle han vara en av de flitigaste deltagarna på Mont Pèlerins sammankomster.¹³⁸ Det kontaktnät han etablerade fungerade inledningsvis som rekryteringsbas för Infra. Omedelbart efter mötet i Kassel 1960 bjöd Fredborg den amerikanske ekonomen

134 Dagboksanteckning 9 juni 1960 i *AFEP* | *D59-63*. I såväl *INFRA brun/vit* samt i arkivets brevsamlingar förekommer korrespondens mellan Arvid Fredborg och Otto av Habsburg.

135 Dagboksanteckning 6 och 7 september 1960 i *AFEP* | *D59-63*. Citatet 7 september.

136 Herbert Tingsten, *Mitt liv: Tidningen 1946-52*, Södertälje 1992, s. 334-335. Tingsten stavade visserligen Friedrich fel, men satte också ut det von som Hayek i sin ungdom hade plockat bort. Tingsten stod för övrigt med som grundare av sällskapet, se Hartwell, *A History*, s. 51.

137 Dagboksanteckningar 7 respektive 10 september 1960 i *AFEP* | *D59-63*.

138 För en förteckning över möten med MPS där Fredborg deltog, se Appendix.

John Van Sickle till Liechtenstein och fick sedermera både honom och flera andra från det illustra sällskapet invalda i Infra.¹³⁹ Vid denna tid hade Fredborg nyligen flyttat från Tyskland till Wien i Österrike. Några år senare skulle han bosätta sig i hertigdömet Liechtensteins huvudstad Vaduz, där institutet hade regelbundna sammankomster, innan han 1980 återvände hem till Sverige efter att ha varit bosatt i Centraleuropa under flera decennier.¹⁴⁰ Hela tiden hade han emellertid täta kontakter med hemlandet, inte minst i samband med att han avlade sina rapporter till svenska företag.

1981 var Fredborg ordförande för kommittén som arrangerade Mont Pèlerin Societys regionala möte i Stockholm där bland andra Saab-Scania sponsrade måltidskostnaderna med 10 000 kronor, en insats som Fredborg skriftligen lovade att behandla med diskretion.¹⁴¹ På sedvanligt manér kan tilläggas. Senare samma år var han ensam svensk vid den tidigare nämnda sammankomst (se kapitel 2) som ägde rum i Chile under diktatorn general Augusto Pinochets regim. Den lokala arrangören Pedro Ibáñez ville att Fredborg skulle delta i diskussionen på ämnet "Socialförsäkringar, en väg till socialism?", men Fredborg avböjde aktiv medverkan som talare på konferensen då han inte hade tid att förbereda något inlägg.¹⁴² Däremot satt han ordförande vid en av sessionerna.¹⁴³ Tillsammans med övriga deltagare från Mont Pèlerin Society bidrog han därmed till att mötet blev en efterlängtd propandaseger för diktaturen.¹⁴⁴

Detta ställningstagande för en auktoritär regim var dock inte någon engångsföreteelse. Redan 1974 hade Fredborg kritiserat Chiles störtade president Salvador Allende postumt med hänvisning till att han hade missbrukat sitt förtroende genom att läsa konstitutionen såsom fan läste bibeln.¹⁴⁵ Även i andra sammanhang hade Fredborg försvarat kuppmakare. Exempelvis skrev han att militärjuntan i Grekland hade genomfört "en perfekt statskupp i kungen namn",¹⁴⁶ samtidigt som andra länder beklagligt nog sakna-

139 Dagboksanteckningar 8, 9 respektive 19 september 1960 i *AFEP* | *D59-63*, samt Appendix Medlemsmatris.

140 "Curriculum vitæ", odaterade, flera versioner troligen 1970- och 1980-tal, i *AFEP* | *K1*. Uppgifterna som jag har refererat till har varit samstämmiga över de olika versionerna.

141 Brev till Kai Hammerich 19 augusti 1981 i *AFEP* | *BH-J*. Torsten och Ragnar Söderbergs stiftelse bidrog med 75 000 kronor till mötet, se brev till Olov Hegrelius 13 augusti 1981.

142 Brev från Pedro Ibáñez 18 augusti 1981 och svar från Fredborg 1 oktober 1981 i *AFEP* | *BH-J*. Namnet på seminariet var "Social Security, a Road to Socialism?".

143 "Mañana Comienza la Reunión Mont Pelerin" i *El Mercurio*, 14 november 1981, i *AFEP* | *K1*.

144 Corey Robin, "The Hayek-Pinochet Connection: A Second Reply to My Critics", bloggen *Crooked Timber*, 25 juni 2013, <http://crookedtimber.org/2013/06/25/the-hayek-pinochet-connection-a-second-reply-to-my-critics/> (åtkomst 26 april 2016).

145 Fredborg, "Myten Allende" i *Svensk Tidskrift*, Årsbok 1974, s. 68-76.

146 Fredborg, "Hellas som politiskt problem" i *Svensk Tidskrift*, Årsbok 1968, s. 16-19.

de förutsättningarna för att ens kunna upprätta en ”funktionsduglig” militärdiktatur.¹⁴⁷

Fram till slutet av sitt liv fortsatte Fredborg att vara aktiv inom institutet och Mont Pèlerin Society, samt fungerade som kontaktman mellan konservativa av olika schatteringar. 1983 arrangerade han ett Sverigebesök för Ralph Harris som han hade lärt känna vid mötet i Kassel 1960. Lord Harris hade tidigare varit involverad i konservativ politik i Storbritannien och ända sedan 1957 varit chef för den nyliberala tankesmedjan Institute of Economic Affairs i London, en organisation som Mont Pèlerin-medlemmen Antony Fisher – som under 1960-talet även var medlem i Infra – hade grundat 1955.¹⁴⁸ Under besöket fick Harris under förtroliga former möta representanter för svenskt näringsliv samt de lovande politikerna Bengt Westerberg och Carl Bildt. Harris skulle kunna tala öppenhiärtigt och fritt då sammankomsterna ägde rum under ”Chatham House Rule”, det vill säga informationen från mötena fick användas, men utan att uppge källan eller avslöja identiteten på övriga deltagare. Senare samma år bad Fredborg Harris om en tjänst: Kunde han se till att DN-journalisten Nils-Eric Sandberg – den bästa förespråkaren för fria marknader inom svensk press – blev inbjuden som gäst till det planerade Mont Pèlerin-mötet i Cambridge följade år?¹⁴⁹ Senare blev Sandberg till sin oförställda lycka medlem i sällskapet.¹⁵⁰

Utöver dessa ständiga insatser som arrangör och kontaktperson lanserade Fredborg dock inte några nya storslagna planer på organiserat motstånd mot kommunism och socialism efter Infra. Den minskade aktiviteten har sin naturliga förklaring då hotet mot fri företagsamhet inte framstod som särskilt akut under 1980-talet och några år senare, i samband med östblockets sammanbrott och murens fall 1989, hade den antikommunistiska kampen fått ett lyckligt slut.

I sitt arkiv har Fredborg sparat ett engelskt artikelmanus från senhösten 1991 signerat Otto av Habsburg och ett tidningsklipp av den publicerade texten i den ungersktalande kanadensiska veckotidningen *Magyarság*. Artikeln handlade om Sverige och ärkehertigen öste beröm över den starke ledaren för de konservativa: Carl Bildt.

147 Fredborg, ”Nationalismen, Europas ödesdigra exportvara” i *Svensk Tidskrift*, Årsbok 1962, s. 264-275.

148 Se *IAE timeline* <http://www.iea.org.uk/sites/default/files/Chronology.pdf> (åtkomst 13 maj 2016), Jackson, ”The Think-Tank”, s. 189-190, samt Appendix Medlemsmatris.

149 Brev till Ralph Harris 24 januari respektive 25 november 1983 samt bifogat program till förstnämnda brev i *AFEP* | *BH-J*.

150 ”Min glädjestund kom när jag blev invalid”, skrev Nils-Eric Sandberg om medlemskapet, se ”Nils-Eric Sandberg: Hayek – frihetens advokat”, *Kristianstadsbladet* 8 april 2015, <http://www.kristianstadsbladet.se/ledare/nils-eric-sandberg-hayek-frihetens-advokat/> (åtkomst 31 januari 2016).

Det är hisnande hur snabbt han började radera flera offentliga institutioner uppförda över decennier och betraktade som fredade. Han införde radikala reformer redan de första veckorna. Detta har förändrat stämningsslaget i hela landet. Än en gång har människor tro på framtiden.¹⁵¹

Texten andades ingen önskan att värna etablerade institutioner. Habsburg konstaterade att statsminister Bildt avsåg att stanna kvar på sin post under lång tid för att återuppbbygga landets ekonomi på nya grunder. Framtiden såg ljus ut ur konservativt perspektiv. Möjligtvis hade Fredborg utkastet i sin ägo för att ge synpunkter på beskrivningen av svensk politik. Varken han eller ärkehertigen kunde veta att Socialdemokraterna skulle återta makten blott tre år senare. Men onekligen var den ”socialistiska” eran över.

3.7 Exklusiva herrklubbar

Från 1950-talet och framåt engagerade sig Fredborg i Centre Européen de Documentation et d'Information, Institut d'Études Politiques, International Freedom Academy och Mont Pèlerin Society. Två av dem bidrog han aktivt till att skapa. De fyra organisationerna spänner över ett ideologiskt spektrum från uttalat konservativa till nyliberala/libertarianska. Gemensamt för dem alla är att de var exklusiva och slutna sällskap vilket givet åtminstone nyliberalismens explicita strävan efter ett öppet och liberalt samhälle framstår som paradoxalt. Hemlighetsmakeri och elitism gällde både kommunikationen med omvärlden och medlemsrekrytering. Inför bildandet av institutet var en av Fredborgs uttalade målsättningar att få bättre kontroll över rekryteringen av nya medlemmar.

I Mont Pèlerin Society hade i sin tur Hayek ett exklusivt veto över vilka som fick bli medlemmar under de första två decennierna.¹⁵² Han underströk vid första mötet 1947 behovet av lyckta dörrar mot omvärlden.

[...] det måste förbli ett slutet sällskap, inte öppet för alla och envar, utan endast för de som delar vissa gemensamma övertygelser med oss. Denna karaktär kan endast bevaras om det enda sättet att förvärva medlemskap är att bli invald, och om vi behandlar inträde i vår cirkel lika seriöst som de stora lärda akademierna.¹⁵³

¹⁵¹ ”It is almost breath-taking how quickly he [Carl Bildt] began to demolish many establishments built through decades and regarded as taboo. He brought in radical reforms already in his first few weeks. This has changed the mood of the entire country. Once more, people do have faith in the future.” Citat ur ”The Swedes Ante Portas” manus av Otto av Habsburg 30 november 1991, publicerat i tidningen *Magyarság* 7 december 1991 i *AFEP | Tal2*.

¹⁵² Mirowski, ”The Political Movement”, s. 15.

¹⁵³ ”[...] it must remain a closed society, not open to all and sundry, but only to people who share

Samtliga av dessa organisationer för närmast tankarna till konservativa herrklubbar där de noggrant utvalda medlemmarna (nästintill enbart män) kunde umgås förtroligt i en strikt reglerad miljö bortom allmänhetens insyn.

Institutet i Liechtenstein kallades internt för "The Club" och uppförde under Fredborgs tid i sällskapet ett klubbhus, "House Malanser", i byn Bendern där de invalda kunde träffas utanför offentlighetens ljus. Tystnadsplikten var en hederssak.¹⁵⁴ Fredborg gjorde en stor sak av denna princip när han vid ett tillfälle insisterade på att en annan medlem självant borde begära utträde ur institutet då denne genom att tala bredvid mun inte bara hade brutit den hederskod som reglerade samvaron, utan rent av hade satt klubbens fortsatta existens på spel.¹⁵⁵ Hur det hela avlöpte framgår inte av dokumenten, men utfallet är i detta sammanhang irrelevant. Poängen är en annan: Öppenhet var inte en tillgång utan en risk som tvunget skulle regleras.

Några år tidigare, i slutet av 1960-talet, hade ett liknande brott mot reglerna förorsakat en besvärlig situation på hemmaplan då Gösta Bohman hade attackerat Moderaternas dåvarande partiledare Yngve Holmberg för att han hade deltagit vid ett möte på institutet i Vaduz, Liechtenstein. Detta var enligt Bohman olämpligt för en moderatledare just på grund av Fredborgs och ärkehertigen Otto av Habsburgs närvaro.¹⁵⁶ Möjligtvis var det de täta kontakterna som de två hade till Francoregimen via CEDI som gjorde kontakterna olämpliga. Upprinnelsen till episoden var att Fredborgs vän Erik Anners, enligt Bohman själv, hade berättat om mötet. Situationen var allvarlig och Fredborg behövde detaljerade uppgifter om exakt vad som hade sagts. Han krävde dock inte att Anners skulle lämna klubben.¹⁵⁷ Måhända var Gösta Bohmans utspel mer en fråga om en intern maktkamp i partiet i slutet av 1960-talet än ett principiellt avståndstagande från Fredborg eftersom han senare, som partiledare för Moderaterna, var gästtalare vid Mont Pèlerin-mötet i Stockholm 1981 då Fredborg satt i organisationskommittén.¹⁵⁸ Varken Fredborg eller institutet verkade vid denna tidpunkt ha avskräckt ledande partiföreträdare längre. Samma år var den framtida moderatledaren Carl Bildt inbjuden

with us certain common convictions. This character can only be preserved if membership can be acquired only by election, and if we treat admission into our circle as seriously as the great learned academies." Friedrich Hayek, "Opening Address to a Conference at Mont Pèlerin", i *Studies in Philosophy, Politics and Economics*, London 1967, s. 153, 158, citat s. 158.

154 "Provisorisk text till institutets historia" i *AFEP* | *CEDI IEP*.

155 "Speech by Arvid Fredborg at the Foundation Members' Meeting" 19 juni 1976 i *AFEP* | *Tal2*.

156 Brev till Erik Anners 17 maj 1969 i *AFEP* | *B61-62*.

157 Brev till Erik Anners 17 maj 1969.

158 *International Background* nr 7 1981 i *AFEP* | *K1*.

till institutets möte, vilket Fredborg markerade med ett utropstecken på gästlistan.¹⁵⁹

Samtidigt som dessa nätverk verkade i det fördolda påverkade de direkt eller indirekt det omgivande samhället – ofta i betydande avseenden som Fredborg själv var noga med att påtala då han för institutets räkning äskade pengar från Näringslivets fond vid mitten av 1980-talet¹⁶⁰ – men utan de krav på öppenhet och möjlighet till ansvarsutkrävande som gäller vid offentlig maktutövning. Det ligger nära till hands att betrakta dessa dubbla standarder som ett uttryck för hyckleri. Jag tror dock att en sådan anklagelse fullkomligt skulle missförstå innebörden av de parallella och inbördes motstridiga regelverk som dessa organisationer aktivt förespråkade. Endast utifrån ståndpunkten att alla människor i grund och botten äger rätt att delta i samhällets styre på samma villkor kan anklagelser om hyckleri vara relevanta. Hyckleri förutsätter en egalitär grundsyn. Men konservativa anfäktas inte av egalitära ideal. Uppenbarligen inte nyliberaler heller. Regerandets konst bör vara förbehållet de dugligaste, och eventuella krav på likabehandling gäller i detta sammanhang socialt jämbördiga men inte dem som står lägre i rang. Somliga är helt enkelt lämpade att leda och andra är lämpade att lyda varför regelverk som bekräftar och stadfäster denna naturliga ordning näppligen kan vara en fråga om hyckleri, lika litet som tango är orättvist för att den ena parten för och den andra följer. Skillnaden är givetvis att båda parter frivilligt dansar tango, medan aktivisterna i kretsarna kring Fredborg och Hayek egenmäktigt delade upp mänskligheten i de som var innanför och de som var utanför.

Mirowski gör enligt mig en korrekt iakttagelse då han ser en leninistisk tendens i nyliberalismens avantgardism; dess benägenhet att använda alla upptänkliga medel, inklusive dubbel bokföring i intellektuell och moralisk bemärkelse, för att främja sina långsiktiga syften.¹⁶¹ Betecknande nog är elitism det inslag som förenar den leninistiska respektive konservativa fasen hos idéhistorikern Svante Nordin¹⁶² och internationellt är flödet av sidbytare från radikal vänster till radikal höger väldokumenterat.¹⁶³

Paradoxalt nog verkar en gemensam känsla av att tillhöra en utvald förtrupp förena de som utger sig för att bevara det goda samhället med de som utger sig för att förändra i syfte att uppnå samma mål.

159 "Gästeliste für die Sitzung 19.-21. Juni 1981" i *AFEP* | K1.

160 "PM" 8 oktober 1984 i *AFEP* | K1.

161 Mirowski, "Postface", s. 444-445 respektive Mirowski, *Never Let*, s. 83-86.

162 David Brolin, *Omprövningar: Svenska vänsterintellektuella i skiftet från 70-tal till 80-tal*, Lund 2015, s. 245-246.

163 Se exempelvis Richard Seymour, *Unhitched: The Trial of Christopher Hitchens*, London 2013.

3.8 I konservatismens tjänst

I ljuset av ovanstående menar jag att Fredborgs attraktion till nyliberalismen inte var ett avsteg från hans konservatism utan snarare en fördjupning och vidareutveckling av de övertygelser och föreställningar som redan tidigare guidade hans samhällssyn. Hans konservatism var inte någon tanklös traditionalism som envetet bet sig fast vid det förgångna. Tvärtom. I ett modernt samhälle där förhållanden förändrades snabbt och på ett oförutsebart sätt var det förmågan till anpassning som talade för den konservativa ideologin, medan socialismen ur hans perspektiv var en reaktionär återvändsgränd.

[...] icke desto mindre är det nödvändigt att ställa upp ett alternativ till socialismen, ett alternativ, som just har vad denna saknar, nämligen möjlighet till anpassning efter de tekniska förändringarna och de fortgående förskjutningarna inom samhället.¹⁶⁴

”Traditionen som ankare”¹⁶⁵ var inte ett tjuder som begränsade människans utveckling utan snarare den fasta punkt i tillvaron utifrån vilken världen var möjlig att förändra.

Fredborg såg uppenbarligen inte nyliberalismen som oförenlig med en konservativ grundsyn även om han möjligtvis upplevde att det fanns en gräns för hur långt han kunde driva sina rojalistiska böjelser inom Mont Pèlerin Society. I arkivet finns ett par förarbeten till ett anförande han höll om tysk integration vid konferensen 1990 där han i det avslutande stycket refererade till medeltidens Tysk-romerska rike:

Om det [Tysk-romerska riket] hade överlevt och existerat i dag skulle det ha reagerats från Wien av en framstående medlem av detta sällskap. Många av oss skulle med glädje ha hälsat ärkehertigen Otto av Habsburg som tysk konung och romersk kejsare.¹⁶⁶

Den passagen strök han ur den slutliga versionen. Visserligen är det en anekdot som måhända inte ska tillmätas alltför stor betydelse, men det faktum att han övervägde att

¹⁶⁴ Fredborg, ”Progressismen”.

¹⁶⁵ Titeln på ett tal som Fredborg höll inför studentföreningen Heimdal i Uppsala 26 november 1988. ”Traditionen som ankare” i *AFEP* | *Tal*2.

¹⁶⁶ ”If it had survived and existed today it would have been ruled from Vienna by a distinguished member of this society. Many of us would have been happy to salute the Archduke Otto of Habsburg as German King and Roman Emperor.” citerat ur ”Comments on Professor Hans Willgerodt’s Paper on German Integration in a European Perspective” 1990 i *AFEP* | *MPS*, jämfört med det manus som han lämnade in till konferensen och som finns vid Liberaal Archief i Belgien (www.liberaalarchief.be), beställt via arkivets hemsida.

passa på tillfället att hylla den legitima tronarvingen till kejsardömet Österrike-Ungern inför en samling av "liberaler" ger ändå en fingervisning om att nyliberalismen är en helt egen och besynnerlig art på det ideologiska släktträdet. Det illustrerar också att Fredborg trots sin passion för individuell frihet, företagsamhet och marknadsekonomi aldrig gav upp sin vision om en hierarkiskt inordnad värld där en elit var satt att regera över den stora massan. De två visionerna behöver inte vara antitetiska utan kan i själva verket förstärka varandra.

4. Sammanfattande slutsatser

Genom att kartlägga och beskriva Arvid Fredborgs internationella engagemang under flera decennier har jag kunnat belysa tidigare relativt outforskade svenska kopplingar till den nyliberala international som växte fram under decennierna efter andra världskriget. Hans nätverk avslöjar en betydande svensk aktivitet på ett förhållandevis tidigt stadium. International Freedom Academy och Institut d'Études Politiques grundades mer än två decennier innan nyliberal politik började slå igenom på allvar i Europa och Nordamerika. Medlemsförteckningar över de organisationer där Fredborg var engagerad visar också på ett signifikant flöde mellan sammanslutningar av mer konservativ karaktär och nyliberala sällskap som Mont Pèlerin Society. (Förteckningar ur arkivet återges i appendix för att underlätta framtida forskning på området, se Medlemsmatris)

Av tids- och utrymmesskäl har jag i denna uppsats endast kunnat presentera en övergripande skiss av Fredborgs aktiviteter som nyliberal. Utifrån dessa nedslag finns det dock några förhållanden som jag vill uppmärksamma.

För det första var Fredborg inte en passiv anhängare utan en aktiv organisatör vars personliga engagemang var avgörande vid tillkomsten av både Institut d'Études Politiques och International Freedom Academy. I båda fallen ordnade han finansieringen för de nystartade organisationerna, antingen tack vare sitt omfattande kontaktnät inom svenskt näringsliv eller genom att skjuta till pengar ur egen ficka. För det andra var han från 1950-talet och fram till sin död en viktig och inflytelserik aktör inom det internationella nyliberala nätverk som dessa organisationer var en del av. För det tredje hade han till sin hjälp ett omfattande kontaktnät som spred sig tvärs över kontinenten, från konservativa grupperingar i Sverige till frankister i Spanien; från chefen för Storbritanniens mest inflytelserika nyliberala tankesmedja (Institute of Economic Affairs) till tronarvingen kejsardömet Österrike-Ungern; från förbundskansler Ludwig Erhard till Friedrich Hayek; från näringsliv till politik och tillbaka igen. Hans uppdrag som konsult och ambitioner som aktivist förde honom kors och tvärs över världen i jakt på nya samarbeten. Centralbankschefer, internationella politiker och direktörer slog sig alla ned vid hans bord när han bjöd in till samtal, eller hörsammade hans uppmaningar när han planerade nya initiativ för att skruva samhällsutvecklingen åt höger. Ibland gick hans planer i lås, ibland inte. Men trots tillfälliga bakslag verkar han hela tiden ha återvänt till den internationella scenen för att knyta kontakter; sammanföra likasinnade från olika länder; lansera nya initiativ och hitta nya uppdrag. För det fjärde gav han trots sitt engagemang som nyliberal aldrig upp sina konservativa övertygelser och han var monarkist livet ut. Detta förhållande verkar varken ha försvårat hans förmåga att

knyta kontakter inom den nyliberala rörelsen eller hindrat honom från att fungera som funktionär eller arrangör i Mont Pèlerin Society.

Det genomgångna materialet visar också hur aktiva svenska företag var under nyliberalismens tidiga skede. Dessa förhållanden förtjänar mer uppmärksamhet och bör bli föremål för en systematisk genomgång. En fullödig och konsekvent analys av de olika aktörer – företag, privatpersoner och stiftelser – som finansierade de nätverk och organisationer där Fredborg var inblandad skulle dessutom kunna ge viktiga upplysningar om det svenska näringslivets opinionsbildande roll under decennierna innan SAF:s chef för samhällskontakt, Sture Eskilsson, skrev sitt omtalade memorandum våren 1971 vilket i sin tur skulle leda till etableringen av tankesmedjor som Timbro och Ratio. Hittills har det framkommit att svenska bolag på ett tidigt stadium spelade en avgörande roll för framväxten av nyliberala organisationer. Men utsträckningen och karaktären av deras engagemang är fortfarande till stora delar höljt i dunkel.

Fredborgs omfattande korrespondens skulle sannolikt kunna göra det möjligt att beskriva de internationella nätverken under framför allt 1950-, 1960- och 1970-tal mer utförligt. Därutöver utgör hans arkiv en viktig källa för att förstå hur dessa informella nätverk rent konkret påverkade händelseförlopp både inom Sverige och i relation till andra länder under kalla kriget. I flera fall gav verksamheten återklang i såväl svensk som internationell press (detta är något som jag har sett indikationer på i arkivet och som jag skulle vilja utforska mer ingående) genom att nätverken kring Fredborg påverkade internationella relationer, utan att det för den skull framgick vilka aktörerna var som agerade utanför offentlighetens ljus eller hur deras kontaktnät såg ut. Det finns mycket mer av samtidshistoria att hämta ur de nästan tjugo hyllmeter med dokument som Fredborg samlade på sig under sin levnad.

Med utgångspunkt i Fredborgs ideologiska hemvist har jag även försökt problematisera relationen mellan konservatism och nyliberalism. Det nya i nyliberalismen förefaller i vissa avseenden snarare vara en återgång till, och vidareutveckling av, idéer som konservatismens anfader Edmund Burke skulle ha kunnat skriva under på. Åtminstone i Hayeks tolkning gifter sig dessa ”liberala” principer ypperligt väl med konservativa ideal. Både i den kritiska hållningen till demokratiskt majoritetsstyre och aversionen mot den generella välfärdsstaten finns gemensamma beröringspunkter mellan de två traditionerna. Nyliberalismens centrala insikt om att statsapparaten är nödvändig för att konstruera en ordning där marknadskrafter kan få fritt spelrum innebär i sin tur att staten behöver ändra karaktär. En stark stat bör ersätta den eftergivna välfärdsstaten. Relationen mellan konservatism och nyliberalism skulle behöva mer uppmärksamhet från såväl historiskt och idéhistoriskt som statsvetenskapligt håll.

Jag menar också att nyliberalismens komplexa och motstridiga frihetsbegrepp bör bli föremål för vidare studier. Enligt en vanligt förekommande uppfattning är nyliberalismen endast förenlig med ett negativt frihetsbegrepp, men denna slutsats synes mig vara förhastad. En grundligare utredning av dess syn på frihet skulle fördjupa diskussionen om dess ideologiska hemvist eftersom definitionen av frihet i sig ger viktig information om rörelsens samhälls- och människosyn. Vad skulle det innebära för analysen av nyliberalismen om den i själva verket förespråkar ett positivt frihetsideal (i Isaiah Berlins bemärkelse) eller ett republikanskt frihetsideal, eller en kombination därav?

Ett annat spår av mer idéhistorisk karaktär som har legat och gnagt i bakhuvudet under mitt arbete med uppsatsen, men som jag har varit tvungen att lämna därhän tills vidare, är nyliberalismens historiesyn. Trots dess kritik av *laissez-faire* hämtar den ofta inspiration från Adam Smith, och 1700-talets England får illustrera ett fritt samhälle. Detta innebär att en period då slavhandel var legio och imperiebyggande stod på agendan får representera såväl individuell frihet som frihandel. Hur ska vi förstå denna paradox? Och vad säger det om nyliberalismen som politiskt projekt? Mitt ingångsvärde här är inte att det skulle gå att *avslöja* nyliberalismen, utan snarare att jag vill betrakta den som en genomtänkt och internt koherent tankesystem och därmed behöver försöka förstå hur de resonerar för att göra dessa till synes motstridiga förhållanden begripliga.

Avslutningsvis erbjuder det omfattande materialet i Fredborgs privatarkiv vid Uppsala universitetsbibliotek, som mig veterligen fortfarande till största delen är outforskat, historikern en möjlighet till en inblick i vilka frågeställningar, farhågor och förhoppningar som rörde sig i ett konservativt intellekt under en period då socialdemokratin dominerade det politiska landskapet i Sverige och välfärdsstaten var på frammarsch över hela västvärlden. Källmaterialet öppnar därmed för en fördjupad förståelse av hur svensk borgerlighet dels anpassade sig till en ideologiskt fientlig omgivning, dels rannsade sina egna utgångspunkter i syfte att utveckla effektiva motstrategier.

Jag hoppas att kunna återkomma till dessa teman i framtida historiska arbeten.

Källförteckning

Arkivmaterial

I notapparaten används vertikalt streck (|) för att skilja mellan arkiv, kapsel så vidare i fallande ordning från det övergripande till det specifika. Exempelvis Fredborgs arkiv | samling X | kapsel Y.

Nedanstående förteckning över förkortningarna i notapparaten utgår från den nomenklatura som förekommer i arkivöversikten för *Arvid Fredborg: Efterlämnade papper* på portalen för kulturarvssamlingar, *Alvin* (www.alvin-portal.org). Jag har även valt att i möjligaste mån specificera undermappar med namn för att underlätta sökningar i materialet för de som dristar sig till att besöka arkivet. Dessa mappnamn är inte specificerade på sökportalen.

<i>AFEP</i>	=	Privatarkiv <i>Arvid Fredborg: Efterlämnade papper</i> vid Uppsala universitetsbibliotek, Carolina rediviva, handskriftsavdelningen (NC hylla 61-62).
<i>INFRA brun</i>	=	Samling "Brev och andra papper", brun kapsel "INFRA - International Freedom Academy". Det finns två kapslar märkta INFRA, den ena brun och den andra vit.
<i>INFRA vit</i>	=	Samling "Brev och andra papper", vit kapsel "INFRA - International Freedom Academy".
<i>ICM</i>	=	Samling "Brev och andra papper", kapsel "CEDI - Centre Européen de Documentation et d'Information / Mont Pélerin Society / Diverse".
<i>CEDI IEP</i>	=	<i>ICM</i> , mapp "CEDI Institut d'Etudes Politiques".
<i>MPS</i>	=	<i>ICM</i> , mapp "Mont Pélerin Society".
<i>PM</i>	=	<i>ICM</i> , mapp "CEDI PM".
<i>Tal</i>	=	<i>ICM</i> , mapp "CEDI tal".
<i>Tal2</i>	=	Samling "Brev och andra papper – ämnesordnade", mapp "Manuskript/tal"
<i>B59-60</i>	=	Samlingen "Brev", kapsel "1959-1960".
<i>B61-62</i>	=	Samlingen "Brev", kapsel "1961-1962".
<i>BH-J</i>	=	Samlingen "Brev", pärm plus knytkapsel "H-J (inkl. Habsburg)".
<i>D59-63</i>	=	Samlingen Dagböcker, pärm "1959-1963".
<i>K1</i>	=	Kartong 1, osorterat material "Privatarkiv".

Refererade arkivdokument (bokstavsordning)

Brev från Ivar Andersson 22 mars 1952 i *AFEP* | *K1*.

Brev från Ivar Andersson 2 juli 1952 i *AFEP* | *K1*.

Brev från Finn Andreen till Bridges Webb (Aims of Industry) 2 februari 1967 i *AFEP* | *INFRA brun*.

Brev till Finn Andreen 18 augusti 1958 i *AFEP* | *K1*.

Brev till Erik Anners 17 maj 1969 i *AFEP* | *B61-62*.

Brev från Exportföreningen (namn på avsändare otydligt) 27 mars 1952 i *AFEP* | *K1*.

Brev till Kai Hammerich 19 augusti 1981 i *AFEP* | *BH-J*.

Brev till Ralph Harris 24 januari 1983 samt bifogat program i *AFEP* | *BH-J*.

Brev till Ralph Harris 25 november 1983 i *AFEP* | *BH-J*.

Brev till Olov Hegrelius 13 augusti 1981 i *AFEP* | *BH-J*.

Brev från Pedro Ibáñez 18 augusti 1981 i *AFEP* | *BH-J*.

Brev till Pedro Ibáñez 1 oktober 1981 i *AFEP* | *BH-J*.

Brev till Per Jacobsson 20 mars 1959 i *AFEP* | *B59-60*.

Brev till Justitiedepartementet 23 oktober 1980 i *AFEP* | *BH-J*.

Brev till Alvar Lindencrona 14 oktober 1961 i *AFEP* | *B61-62*.

Brev från Don Lipsett till Finn Andreen 9 februari 1967 i *AFEP* | *INFRA brun*.

Brev från Don Lipsett till Finn Andreen 22 februari 1967 i *AFEP* | *INFRA brun*.

Brev till Henrik Munktel 6 mars 1959 i *AFEP* | *B59-60*.

Brev till Henrik Munktel 3 februari 1960 i *AFEP* | *B59-60*.

Brev från Bridges Webb (Aims of Industry) till Finn Andreen 19 januari 1967 i *AFEP* | *INFRA brun*.

"Comments on Professor Hans Willgerodt's Paper on German Integration in a European Perspective" 1990 i *AFEP* | *MPS*.

"Curriculum vitæ", odaterade, flera versioner, i *AFEP* | *K1*.

Dagböcker 1959-1963 i *AFEP* | *D59-63*.

Dagordning för kommittémöte (Infra) 7 november 1964 i *AFEP* | *INFRA brun*.

"First Committee Meeting of the new organization" 2 oktober 1961 i *AFEP* | *B61-62*.

"Gästeliste für die Sitzung 19.-21. Juni 1981" i *AFEP* | *K1*.

"INFRA – A Survey of Background, Aims and Activities", juli 1965 i *INFRA vit*.

International Background nr 7 1981 i *AFEP* | *K1*.

"International Conference in Norway" 25 juni 1965 i *AFEP* | *INFRA vit*.

"List of Free Enterprise Organisations" i *AFEP* | *INFRA brun*.

"Mañana Comienza la Reunión Mont Pelerin" i *El Mercurio*, 14 november 1981, i *AFEP* | *K1*.

Medlemsförteckning Infra 7 januari 1969 i *AFEP* | *Infra vit*.

"Memorandum" av Finn Andreen 4 november 1964 i *INFRA vit*.

"P.M." märkt 10 juni 1952 i *AFEP* | *K1*.

"P.M." 24 november 1958 i *AFEP* | *PM*.

"P.M." 27 mars 1961 i *INFRA vit*.

"P.M." 20 augusti 1966 i *AFEP* | *K1*.

"P.M." 12 april 1972 i *AFEP* | *Tal2*.

"P.M. on Free Enterprise" utkast 17 oktober 1962 i *AFEP* | *INFRA vit*.

"P.M. on Free Enterprise" 1 november 1962 i *AFEP* | *INFRA vit*.

"PM" 8 oktober 1984 i *AFEP* | *K1*.

"Progressismen", nedtecknad sommaren 1947 i *AFEP* | *ICM*.

Protokoll kommittémöte (Infra) 25 mars 1966 i *AFEP* | *INFRA vit*.

"Protokoll über die Gründung der International Freedom Academy" 7 december 1961 i *INFRA vit*.

"Provisorisk text till institutets historia" odaterad i *AFEP* | *CEDI IEP*.

"Report on INFRA" 12 mars 1967 i *AFEP* | *INFRA brun*.

"Speech by Arvid Fredborg at the Foundation Members' Meeting" 19 juni 1976 i *AFEP* | *Tal2*.

"Tal 22/7-61 i New York" i *AFEP* | *B61-62*.

"Tal i Vaduz 10/6 1989", talmanus i *AFEP* | *Tal*.

"The Swedes Ante Portas" manus av Otto av Habsburg 30 november 1991, publicerat i tidningen *Magyarság* 7 december 1991 i *AFEP* | *Tal2*.

"Traditionen som ankare" 26 november 1988 i *AFEP* | *Tal2*.

"Trends-Bulletin" maj 1965 i *AFEP* | *INFRA vit*.

Utdrag ur *International Background* i *AFEP* | *K1*.

"World Foundation for Human Liberty and Free Enterprise" odaterat memorandum i *AFEP* | *INFRA vit*.

Litteraturförteckning

- Berlin, Isaiah, "Två frihetsbegrepp" i Isaiah Berlin, *Essäer om frihet*, Stockholm 2011, s. 187-262.
- Björnsson, Anders, "Till minnet av Arvid Fredborg" i *Svensk Tidskrift*, nr 1 årgång 83, 1996, s. 55.
- Bonefeld, Werner, "Adam Smith and Ordoliberalism: On the Political Form of Market Liberty", *Review of International Studies*, 2013, s. 233-250.
- Borg, Anders, *Generell välfärdspolitik: Bara magiska ord?*, Stockholm 1992.
- Bridges, Linda, "Philadelphia Society at 50" i *National Review* 2 juli 2014, <http://www.nationalreview.com/node/397464> (åtkomst 7 mars 2016).
- Brolin, David, *Omprövningar: Svenska vänsterintellektuella i skiftet från 70-tal till 80-tal*, Lund 2015.
- Burke, Edmund, "Substance of the Speech in the Debate on the Army Estimates in the House of Commons, on Tuesday, February 9, 1790, Comprehending a Discussion of the Present Situation on Affairs in France" i *The Works of Right Honourable Edmund Burke*, vol 3, Project Gutenberg https://www.gutenberg.org/files/15679/15679-h/15679-h.htm#SUBSTANCE_OF_THE_SPEECH (åtkomst 5 april 2016).
- Dardot, Pierre & Laval, Christian, *The New Way of the World: On Neo-Liberal Society*, London 2013.
- Denord, François, "French Neoliberalism and Its Divisions: From the Colloque Walter Lippmann to the Fifth Republic" i Philip Mirowski & Dieter Plehwe (red), *The Road From Mont Pelerin: The Making of the Neoliberal Thought Collective*, London 2015, s. 45-67.
- Edvinsson, Rodney & Söderberg, Johan, "A Consumer Price Index for Sweden 1290-2008" i *Review of Income and Wealth*, vol. 57 (2), 2011, s. 270-292.
- Farrant, Andrew, McPhail, Edward & Berger, Sebastian, "Preventing the 'Abuses' of Democracy: Hayek, the 'Military Usurper' and Transitional Dictatorship in Chile?" i *American Journal of Economics and Sociology*, vol. 71, nr 3, 2012, s. 513-538.
- Fredborg, Arvid, "Nationalismen, Europas ödesdigra exportvara" i *Svensk Tidskrift*, Årsbok 1962, s. 264-275.
- "Myten Allende" i *Svensk Tidskrift*, Årsbok 1974, s. 68-76.
 - "Hellas som politiskt problem" i *Svensk Tidskrift*, Årsbok 1968, s. 16-19.
 - *Destination: Berlin*, Stockholm 1985.
- Großmann, Johannes, *Die Internationale der Konservativen: Transnationale elitenzirkel und private Außenpolitik in Westeuropa seit 1945*, Oldenbourg 2014.
- Haage, Fredrik, "Demokratism korrupperar demokratin" i *Contextus* nr 2 1997 http://www.konservativtforum.org/arkiv/ks97_2_3.htm (åtkomst 11 maj 2016).

- Hakelius, Johan, *Förmögen till värdighet: Wilhelm Röpke, människan och ekonomin*, Stockholm 1999.
- Hartwell, R. Max., *A History of the Mont Pelerin Society*, Indianapolis 1995.
- Hartwich, Oliver Marc, "Neoliberalism: The Genesis of a Political Swearword", *CIS Occasional Paper* nr 114, 2009.
- Hayek, Friedrich, *Studies in Philosophy, Politics and Economics*, London 1967.
- "The Principles of a Liberal Social Order", i *Studies in Philosophy, Politics and Economics*, London 1967, s. 160-177.
 - "Opening Address to a Conference at Mont Pèlerin", i *Studies in Philosophy, Politics and Economics*, London 1967, s. 148-159
 - *Law, Legislation and Liberty: Rules and Order*, volym 1, London 1973.
 - *Law, Legislation and Liberty: The Mirage of Social Justice*, volym 2, London 1976.
 - *Law, Legislation and Liberty: The Political Order of a Free People*, volym 3, London 1979.
 - *1980s Unemployment and the Unions: The Distortion of Relative Prices by Monopoly in the Labour Market*, London 1980.
 - *Frihetens grundvalar*, Stockholm 2015. (Originalet utkom 1960).
 - "Därför är jag inte konservativ", bilaga till *Frihetens grundvalar*, s. 735-762.
- Jackson, Ben, "The Think-Tank Archipelago: Thatcherism and Neoliberalism" i Hagen Schulz-Forberg & Niklas Olsen (red), *Re-Inventing Western Civilisation: Transnational Reconstructions of Liberalism in Europe in the Twentieth Century*, Newcastle upon Tyne 2014, s. 189-212.
- Jarrick, Arne, "Källkritiken måste uppdateras för att inte reduceras till kvarleva" i *Historisk Tidskrift*, 125:2, 2005, s. 219-231.
- Ljunggren, Stig-Björn, *Folkhemskapitalismen: Högers programutveckling under efterkrigstiden*, Stockholm 1992.
- Kolev, Stefan, "F. A. Hayek as an ordo-liberal", *HWI Research Paper*, No. 5-11, 2010.
- Kratz, Anita, *Reinfeldt: Ensamvargen*, Stockholm 2009.
- Larsmo, Ola, *Djävulssonaten: Ur det svenska hatets historia*, Stockholm 2007.
- "På bägge sidor av vallen" i *Dagens Nyheter*, 11 mars 2006.
- Leube, Kurt, "Efforts that failed" i Raffaele De Mucci & Kurt R. Leube, *Un austriaco in Itali: Studi in onore di Dario Antiseri*, Rubbettino 2012, s. 121-136.
- Liberaal archief, *Mont Pèlerin Society (1947-...): Inventory of the General Meeting Files (1947-1998)*, Ghent 2004.
- Lindsay, Greg, "Threats to Freedom Then and Now", *Policy Magazine*, vol 13 nr 1 1997.
- Losurdo, Domenico, *Liberalism: A Counter-History*, London 2011.

- Mirowski, Philip, *Never Let a Serious Crisis Go to Waste: How Neoliberalism Survived the Financial Meltdown*, London 2013.
- "The Political Movement that Dared not Speak its own Name: The Neoliberal Thought Collective Under Erasure", Institute for New Economic Thinking, *Working Paper nr 23*, 2014, <https://ineteconomics.org/ideas-papers/research-papers/the-political-movement-that-dared-not-speak-its-own-name-the-neoliberal-thought-collective-under-erasure> (åtkomst 13 april 2016).
 - "Postface" i Philip Mirowski & Dieter Plehwe (red), *The Road From Mont Pelerin: The Making of the Neoliberal Thought Collective*, London 2015, s. 417-455.
- Mirowski, Philip & Plehwe, Dieter (red), *The Road From Mont Pelerin: The Making of the Neoliberal Thought Collective*, London 2015.
- von Mises, Ludwig, *Liberalism*, elektronisk utgåva Mises.org, 2002. (Originalet 1927.)
- Nilsson, Torbjörn, *Mellan arv och utopi: Moderata vägval under hundra år, 1904-2004*, Stockholm 2004.
- Norberg, Johan, "Johan Norberg: Förstå Wikipedia genom Hayek", Svenska Dagbladet, 20 mars 2015 www.svd.se/forsta-wikipedia-genom-hayek (åtkomst 17 maj 2016).
- Olsson, Stefan, *Handbok i konservatism*, Stockholm 2011.
- Plehwe, Dieter, "Introduction" i Philip Mirowski & Dieter Plehwe (red), *The Road From Mont Pelerin: The Making of the Neoliberal Thought Collective*, London 2015, s 1-42.
- Plehwe, Dieter & Walther, Katja, "In the Shadows of Hayek and Friedman: Quantitative Analysis as an Exploratory Instrument in Socio-Historic Network Research" i Hagen Schulz-Forberg & Niklas Olsen (red), *Re-Inventing Western Civilisation: Transnational Reconstructions of Liberalism in Europe in the Twentieth Century*, Newcastle upon Tyne 2014, s. 41-68.
- Ptak, Ralf, "Neoliberalism in Germany: Revisiting the Ordoliberal Foundations of the Social Market Economy" i Philip Mirowski & Dieter Plehwe (red), *The Road From Mont Pelerin: The Making of the Neoliberal Thought Collective*, London 2015, s. 98-138.
- Robin, Corey, *The Reactionary Mind: Conservatism from Edmund Burke to Sarah Palin*, Oxford 2011.
- "Nietzsche's Marginal Children: On Friedrich Hayek" i *The Nation*, 7 maj 2013 <http://www.thenation.com/article/174219/nietzsches-marginal-children-friedrich-hayek> (åtkomst 17 april 2016).
 - "The Hayek-Pinochet Connection: A Second Reply to My Critics", bloggen *Crooked Timber*, 25 juni 2013, <http://crookedtimber.org/2013/06/25/the-hayek-pinochet-connection-a-second-reply-to-my-critics/> (åtkomst 26 april 2016).
- Sandberg, Nils-Eric, "Nils-Eric Sandberg: Hayek – frihetens advokat", *Kristianstadsbladet* 8 april 2015, <http://www.kristianstadsbladet.se/ledare/nils->

- eric-sandberg-hayek-frihetens-advokat/ (åtkomst 31 januari 2016).
- Schulz-Forberg, Hagen, "Laying the Groundwork: The Semantics of Neoliberalism in the 1930s" i Hagen Schulz-Forberg & Niklas Olsen (red) *Re-Inventing Western Civilisation: Transnational Reconstructions of Liberalism in Europe in the Twentieth Century*, Newcastle upon Tyne 2014, s. 13-40.
- Schulz-Forberg, Hagen & Olsen, Niklas (red), *Re-Inventing Western Civilisation: Transnational Reconstructions of Liberalism in Europe in the Twentieth Century*, Newcastle upon Tyne 2014.
- Seymour, Richard, *Unhitched: The Trial of Christopher Hitchens*, London 2013.
- Skinner, Quentin, *Liberty before Liberalism*, Cambridge 1998.
- "A Third Concept of Liberty", *The Inaugural Isaiah Berlin Memorial Lecture*, The British Academy 21 november 2001. (Manuskript via korrespondens.)
 - *Hobbes and Republican Liberty*, Cambridge 2008.
- Solchany, Jean, "Wilhelm Röpke as a Key Actor of Transnational Neoliberalism after 1945" i Hagen Schulz-Forberg & Niklas Olsen (red), *Re-Inventing Western Civilisation: Transnational Reconstructions of Liberalism in Europe in the Twentieth Century*, Newcastle upon Tyne 2014, s. 95-116.
- Stedman Jones, Daniel, *Masters of the universe: Hayek, Friedman, and the Birth of Neoliberal Politics*, London 2012.
- Tingsten, Herbert, *Mitt liv: Tidningen 1946-52*, Södertälje 1992.
- Torstendahl, Rolf, "Källkritik, metod och vetenskap" i *Historisk Tidskrift*, 125:2, 2005, s. 209-217.
- Tribell, Håkan, "Introduktion: I borgerlighetens centrum" i *Den borgerlige optimisten* Tribell (red.), Stockholm 2012.
- Zetterberg, Hans L., *Texter i urval*, Stockholm 2011.

Övrigt skriftliga källor

- Institute of Economic Affairs, *IEA timeline* <http://www.iea.org.uk/sites/default/files/Chronology.pdf> (åtkomst 13 maj 2016).
- Milton Friedman Papers 1931-2006*, Correspondence 1940-1991, Box 19, Folder 17, http://oac.cdlib.org/findaid/ark:/13030/tf7t1nb2hx/entire_text/ (åtkomst 25 mars 2016).
- Mont Pèlerin Society, *Statement of Aims*, 1947 <https://www.montpelerin.org/statement-of-aims/> (åtkomst 21 mars 2016).
- Per Jacobsson Foundation* <http://www.perjacobsson.org/bio.htm> (åtkomst 7 april 2016).
- Plehwe, Dieter, Mont Pèlerin Society medlemsförteckning 1947-1989. (Korrespondens.)
- Timbro's hemsida, <http://timbro.se/om-timbro> (åtkomst 15 april 2016).
- Vem är det?* 1963, <http://runeberg.org/vemardet/1963/0533.html> (åtkomst 7 april 2016).

Vem är det? 1977, <http://runeberg.org/vemardet/1977/0639.html> (åtkomst 24 mars 2016).

Vem är det? 1985, <http://runeberg.org/vemardet/1985/0828.html> (åtkomst 24 mars 2016).

Audiovisuella källor

Bonefeld, Werner, "From Adam Smith to Ordoliberalism: On the Political Form of Market Liberty" föredrag vid konferensen *Neoliberalism, Crisis and the World System*, University of York 2-3 juli 2013, <https://www.youtube.com/watch?v=ZW-8QpbaSjU> (åtkomst 22 april 2016).

Cohen, Gerald A., "Rescuing Conservatism: A Defence of Existing Value", föredrag vid *Munk Center for International Studies* vid Universitetet i Toronto, 16 oktober 2008 https://youtu.be/TQA_PghUoH4 (åtkomst 4 maj 2016).

Collins, Sam (producent), *Tory! Tory! Tory!* BBC Four, 2006.

Skinner, Quentin, "Belief, Truth and Interpretation" föredrag vid konferensen *Ideengeschichte, Traditionen und Perspektiven* vid Ruhr University Bochum 18 november 2014 <https://youtu.be/VJYsTJt8vxg> (åtkomst 17 maj 2016).

Appendix

Arvid Fredborg i Mont Pèlerin Society

Huvudmöten

1960 Kassel, Västtyskland*
1961 Turin, Italien
1964 Semmering, Österrike
1965 Stresa, Italien
1967 Vichy, Frankrike
1968 Aviemore, Skottland
1970 München, Västtyskland*
1972 Montreux, Schweiz
1976 St. Andrews, Skottland
1978 Hong Kong
1980 Stanford, USA**
1982 Berlin, Västtyskland
1984 Cambridge, England
1988 Tokyo/Kyoto, Japan*
1990 München, Västtyskland*

Regionala möten

1966 Tokyo, Japan (?)
1969 Caracas, Venezuela
1976 Paris, Frankrike (?)
1979 Madrid, Spanien
1981 Stockholm, Sverige**
1981 Viña del Mar, Chile**
1983 Vancouver, Kanada
1984 Paris, Frankrike
1985 Sydney, Australien
1991 Prag, Tjeckoslovakien

Skriftliga inlägg av Fredborg:

"The Businessman and the Politician", 1970 München.

"Comments on Rabushka's and Seldon's Papers", 1988 Tokyo/Kyoto.

"Comments on Professor Hans Willgerodt's Paper on German Integration in a European Perspective", München 1990.

* Möten där Arvid Fredborg höll anföranden eller var anmäld som talare vid någon av seminariediskussionerna.

** Möten där han innehade en officiell position som arrangör eller ordförande för session.

(?) Markering i Hartwells historia (se nedan) av oklar innebörd.

Förteckningen ger en indikation om Fredborgs medverkan i Mont Pèlerin Society. Listan är preliminär och ofullständig och bygger på markeringar i förteck-

ningen över sällskapets möten fram till 1985 i R. Max Hartwell, *The Re-emergence of Liberalism? The Role of Mont Pelerin Society*, s. 30 (odaterat dokument) i *AFEP | MPS* samt fotografier där Fredborg figurerar på olika möten (*AFEP | KI*). Listan stämmer dock med Plehwes & Walthers studie av deltagandet vid huvudmötena fram till 1980-talets mitt, enligt vilken Fredborg deltog i 13 huvudmöten. Uppgifterna om anföranden har hämtats ur Liberaal Archief, *Mont Pèlerin Society (1947-...): Inventory of the General Meeting Files (1947-1998)*, Ghent 2004.

Medlemsmatris INFRA och Institut d'Études Politiques

Agnew, Peter	I	Liechtenstein, prins Heinrich	IEP
Andreen, Finn	IEP, I	Liechtenstein, Niki	IEP
Anners, Erik	IEP, I	Lindencrona, Alvar	IEP, M
Ayau, Manuel P.	I, M	Lowson, Denys	I
Bauer, Gérard	I	de la Malène, Christian	IEP
Benegas Lynch, Alberto	I	von Mangoldt-Rieboldt, Hans Karl	I
von Bohlen (und Halbach), Harald	IEP, I	Martín-Artajo, Alberto	IEP
Carlsson, Leif	IEP	von Merkat, Hans-Joachim	IEP
Clarke, Kenneth	IEP	Munktel, Henrik	IEP
Corfield, Frederick	IEP	Nairn, Douglas	I
Costain, Albert	I	Navarro, Augustin	I, M
3:e earl av Cromer, Rowland	I	de la Noë, François	IEP
Dalma, Alfons	IEP	Panchaud, John B.	I
Erhard, Ludwig	I	Pesenti, Carlo	I
Fisher, Antony	I, M	Petrie, sir Charles	IEP
Foster, Wilfred J.	I	Pinay, Antoine	I
Francois, William	I	Procopé, Victor	IEP
Fredborg, Arvid	IEP, I, M	Prost, Jean-Claude	IEP, I
Frey, Roger	IEP	Reinikainen, Veikko	I
Frickhöffer, Wolfgang	I, M	Rippon, Geoffrey	IEP, I
Fürstenberg, Georg	IEP	Rodgers, John	I
García Pablos, don Antonio	IEP	Rodriguez, Sarmento	IEP
von Gaupp-Berghausen, Georg	IEP	Sánchez-Bella, Alfredo	IEP
Gellert, Andrew	IEP, I	Shenfield, Arthur	I, M
Greenwood, James	IEP, I, M	van Sickle, John V.	I, M
Gummer, John	IEP	Sirc, Ljubo	I, M
Habsburg, ärkehertig Otto	IEP, M	Teeling, William	IEP, I
Hamilius, Jean-Pierre	I, M	Thurn, Max	I
Hazlitt, Henry	I, M	de Valdeiglesias, markis	IEP
Herberstein, Graf Otto	I	Vogt, Alois	IEP
Höjer, Torvald	IEP	Waldburg-Ziel, greve Alois	IEP
Kamitz, Reinhard	IEP, I	Waldburg-Ziel, prins Georg	IEP
Korner, Erik	I	Wilhelm, Franz	IEP
Kottulinsky, Kunata	IEP	Wistrand, Karl	IEP
Kronhuber, Hans	I	Woodford, Bernard E.	I
de Lange, Trygve	I	Yrjönen, Sakari	I
Liechtenstein, prins Franz Joseph	IEP	Zimmermann, Fritz	IEP

IEP = Institut d'Études Politiques; I = International Freedom Academy; M = Mont Pèlerin Society

Förteckning över fullvärdiga eller korreponderande medlemmar i endera av de organisationer som Arvid Fredborg var med och skapade (Institut d'Études Politiques och International Freedom Academy), samt eventuellt medlemskap i Mont Pèlerin Society. Den fjärde organisationen där Fredborg var medlem, Centre Européen de Documentation et Information (CEDI), är inte med i sammanställningen då jag har haft för

knapphändiga uppgifter om medlemskap.

Källor till matrisen: Medlemsförteckning Infra 7 januari 1969 i *AFEP* | *Infra vit* och "Provisorisk text till institutets historia" i *AFEP* | *CEDI IEP*, samt medlemslista för Mont Pèlerin Society till och med 1989 sammanställd av Dieter Plehwe. OBS! Matrisen inkluderar inte uppgifter om IEP ur Johannes Großmanns *Die Internationale der Konservativen*.